

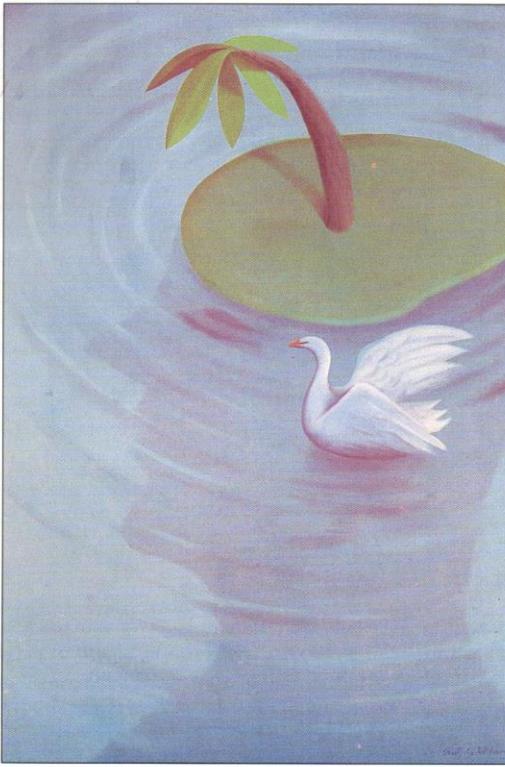
Geðhjálp

1994

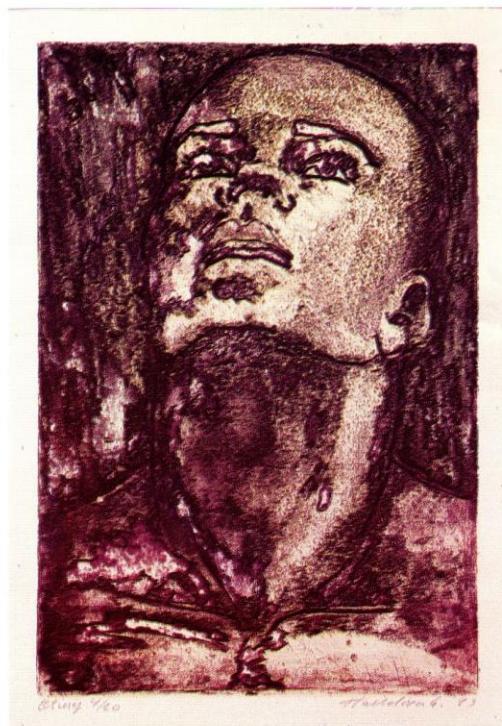
2

SCHIZOPHRENIA • TÚLKUN Á VERKUM BEETHOVENS • TÓNLISTIN ÞAGNAR
• MAÐURINN SEM HLÓ • LJÓÐASÍÐA • ÍSLENSK KONA Á 18. ÖLD • EVRÓPSK
SAMTÖK • ANDSPÆNIS TORTÍMINGU • VIÐHORF TIL FATLAÐRA • STEF TIL
AÐSTANDENDA GEÐSJÚKRA • UM JÓN EIRÍKSSON • ROBERT SCHUMANN

MYND: GUÐJÓHN KETILSSON

ANDLIT. Æting, Halldóra Gísladóttir.

Happdrættisalmanak **Proskahjálpar** fyrir árið 1995 er komið út prýtt fallegum
graffiklistaverkum eftir þekkta listamenn.

Proskahjálp, Suðurlandsbraut 22, sími (91)889390

4 Schizophrenia. Eftir Jón Brynjólfsson.

8 Þáttur túlkandans. Um túlkun á verkum Beethovens.

8 Tónlistin þagnar.

Um samskipti Nikulásar keisara
og Frans Liszt.**10 Maðurinn sem hló.**

Smásaga eftir Stefán Þór Sæmundsson.

12 Ljóðasíðan.

13 Íslensk kona á 18. öld. Kristínar
þáttur Jakobsdóttur.**15 Notendur geðheilbrigðisþjónustunnar.**Eftir Rannveigu Haraldsdóttur
Önnu Valgarðsdóttur.

16 Andspenis tortímingu.

Eftir Matthías Johannessen.

18 Viðhorf til fatlaðra.

Höfundar eru nemendur í sálfræði við HÍ.

22 Stef til aðstandanda geðsjúkra.

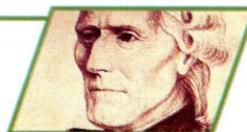
Eftir Eyðísi Sveinbjörnsdóttur.

24 Jón Eiríksson.

Samantekt Þorkels Jóhannessonar.

22 Robert Schumann.

Eftir Þorstein Thorarensen.

Geðhjálp 2. tbl. 9. árg. 1994

Ritnefnd: Árni Gunnarsson, Björg Einarsdóttir, Jóhanna Práinsdóttir, Helgi Seljan, Eyðís Sveinbjarnardóttir. **Ritsjóri:** Gísli Theodorsson. **Prófarkalestrur:** Hildur Finnsdóttir. **Útla og val mynda:** Gísli Theodorsson. **Myndskreytingar:** Forsíðunynd og bls. 17: Guðjón Ketilsson; bls. 2: Halldóra Gísladóttir; vatslitamyndir bls. 32: Gerald Musch; bls. 10 og 13 Guðmundur Björvinsson; bls. 31 Snorri Arinbjarnar (dákrista). **Listrennar þófmyndir:** Bls. 14: Guðmundur Skáld Viðarsdóttir; bls. 21: Halla Einarsdóttir. **Sérstakar þakkir fá:** Anna Valgarðsdóttir, Guðmundur S. Viðarsson, Hörður Arinbjarnar, Uggí Jónsson, litgreiningarsénun á Morgunblaðinu að ógleymdu prenturum hjá Umbúðamisðöðinni. **Umbrot og tölvuvinnsla:** A fjórir (Hjörtur Guðnason, Laugarnesveg 69, sími 588 9920). **Litgreining:** Morgunblaðið. **Prentun:** Umbúðamisðöðin. **Bókband:** Félagsbókbandið. **Upplag:** 3.600. **Útgáfudag:** Tvívar áðri.

Schizophrenia

Eftir áratuga rannsóknir er mönnum nū fullljóst að schizophrenia erfist milli kynslóða í sumum fjölskyldum.

Margir kannast við söguna um Dr. Jekyll og Mr. Hyde, mannin sem virnist geta leikið tveimur skjoldum eða búið yfir tveimur gjörískum persónuleikum. Pessi gamalkunna sögupersóna endurspeglar hugsanlega rötgróinn misskilning og fordóma gagnvart sjúkdómi sem í fyrsta sinn var nefndur schizophrenia rétt eftir síðustu aldamót. Samkvæmt þeirra tíma skilgreiningu áttu flestir þeir sjúklungar, sem tóku pennan sjúkdómu, það sameiginlegt að allt samræmi á vitsmuna- og tilfinningasviði feri úr bónendum þannig að hugurinn væri „klofinn“ (schizophrenia: schizoklofín/phrenia= bind (þá héldu menn að sálín/hugurinn lægi í bindinu)). Orðið schizophrenia hefur verið þýtt á íslensku sem geðklofi eða kleyfhugi en hvorugt orðanna lýsir réttilega þessu sjúkdómsástandi (reynðar eru bæði orðin afar villandi) og þess vegna vel ég yfirskriftina schizophrenia. Eins og fram kemur hér á eftir á schizophrenia lítið skylt við klofning á persónuleika sjúklinganna.

Schizophrenia er alvarlegur og algengur sjúkdómur sem trúlega hefur fylgt manninum frá upphafi. Rannsóknir hafa sýnt að tala veikra á Íslandi síðustu áratugi sé að bilinu 1500-2000 manns eða 0,75-1% af þjóðinni. Oftaст byrja veikindin fyrir alvöru á aldrinum 15-45 ára en rannsóknir síðari ára hafa sýnt fram að sjá má formerkni veikindanna mórgum árum áður en alvarleg sjúkdómseinkenni gera var við sig. Þá virðast karlar veikjast fáum árum fyrir en konur, sem veikjast heldur fleiri og seinna fstaðinn, en tóðni sjúkdómsins er á-

móta mikil hjá kynjunum. Hingað til hafa ekki fundist neinar líkamlegar orsakir fyrir sjúkdómnun og m.a. þess vegna hefur hann flokkast undir svokallaða starfreina geðsjúkdóma.

Fullyrða man að fáir sjúkdómar innan leknisfræðiunnar hafi verið rannsakaðir jafn mikil og schizophrenia. Um þessar mundir er mikil rannsóknaráatak í gangi meðal vísingumannna viða um heim og bjartsýnustu menn vænta mikilla ávinnunga alveg á næstu árum. Ávinnungur þessara rannsókna birtist í betri og markvissari sjúkdómsgreiningu, betri og meiri lækningu fyrir sjúklinginn og síðas en ekki sifs viðbótarþekkingu sem gæti leitt til fyrirbyggjandi aðgerða.

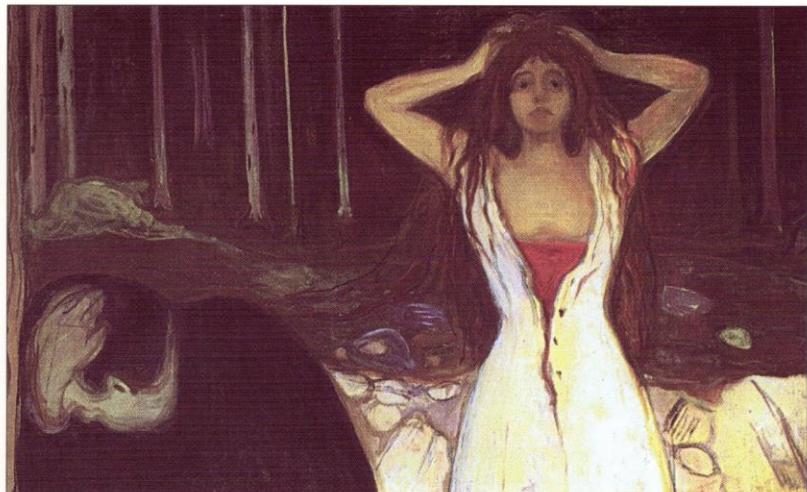
Eins og flestir sjúkdómar læknisfræðiunnar á schizophrenia síma sögu, þróun og sérkenndi og verður vikið að því hér á eftir ásamt framtíðarhorfum.

Saga

Fordómar og bábíljur fyrri alda hafa vissulega sett sín spor á læknavísindin eins og önnur svíð en það telst þó til tilbunda í sögunni að fyrst um miðja 19. öld er lýst sjúkdómi sem kallaður var „dementia precoce“. Þetta gerði franskur geðlæknir (Morel 1856) og átti lýsingin við ungan dreng sem haldinn var trulfun á geðsnumunum. Pessi trulfun lýsti sér í einkennum sem svipaði til elliglapa (dementia). Önnur einkenni voru skortur á sjálfshirðu sjúklings, undarleg framkoma og með tímum aneinangrun frá mannlegu samfélagi. Vissulega verður að setja lýsingu læknisins á þessum sjúklingi í sam-

Jón Brynjólfsson er læknir við geðdeild Borgarsíðalans.

Málverk Edvard Munch

hengi við þáverandi samfélög en þar eð hér var augljóslega um mjög alvarlegt sjúkdómsástand að ræða vekur það nokkra furðu að slíkum sjúkdómsföllum skuli ekki hafa verið lýst fyrir. Hér var þó ísinn brotinn en það var ekki fyrir en í lok 19. aldar að evrópsku geðlæknar (Kraepelin, Bleuler) skilgreindu og skýrdu hugtakið „dementia precoce“ frekar.

Fram að því einbeittu menn sér nær eingöngu að einkennum sjúkdómsins en nú veltu menn vöngun yfir orsakápáttum, horfum og meðferð og tekið var til við að skilgreina á skipulegan hátt sjúkdómsþugtök geðlæknisfræðinnar. Hugtakið schizophrenia kom fyrst upp á yfirborðið 1911 (Bleuler).

Alvarlegt heilbrigðisvandamál

Það eru fáir sjúkdómar innan læknisfræðinna sem hafa valdið jafnmiklum heilabrotum og ágreiningi manna á medal á þessari öld. Menn skiptust oft í hópa – bundust tryggð við ákveðnar kenningar

hvikuðu hvergi frá þeim. Þegar verst létt skiptust menn i tver andstæðar fylkingar og eimir enn í dag eftir af þessum flokkadráttum. Í fyri hópnum eru þei sem áfta að „sjúkdómur þýðir líkamlegur sjúkdómur – trufun á starfsemi eða upphbyggingu líffferis eða líkamshluta. Hugurinn (hvað svo sem það er) er ekki líffari eða líkamshluti. Þess vegna getur hann ekki orðið sjúkur á sama hátt og líkaminn.“ (Szacz 1974:97).. Scacz og félagar álitu að það sem aðrir kólluðu geðsjúkdóma væri í raun eingöngu atferli sem almennt væri ekki viðurkennt í samfelaginu en leiknar túlkudu sem veikindi. The Concise Oxford Dictionary gaf hins vegar hugtakinu geðsjúkdómur nýtt lf sem „skerðingu og afbókun hugar og síðferðis“. Hefur sú skilgreining þótt lýsa ástandinu betur.

Í hinum hópnum ríkir hins vegar sú skoðun að sjúkdómur eins og schizophrenia sé bein afleidið sjúklegs ástands í heila, þar sem „trufun á sameindum“ valdi hugsanatrufnum og þar með trufunum á tilfinningum og gerðum eða „ef frumur eru

grundvallareining og upphbyggingar-efti líkamans – í hverju heilbrigði lífsins er falið – þá hljóta sjúkdóms-breytingar einnig að sitja í sómu frumum.“ (Wenzmer 1972:279)

Í dag draga fáir í efá að schizophrenia sé ákveðinn sjúkdómur með þokkalega vel afmarkaða sjúkdóms-mynd þar sem orsakapættir sjúkdómsins eru mjög flókið samspli milli umhverfisþáttta og innbyggðra eiginleika hvers einstaklings. Flestir eru sammála um að hér er við að glíma eitt alvarlegasta heilbrigðis-vandamál okkar tíma og með tilheyrandi rókum er fullyrt að samanborði við nýtt og nútímalegt vandamál eins og alnæmi sé schizophrenia enn alvarlegra heilbrigðisvandamál. (Nature, nóv. 1988:95))

Einkenni og tíðni

Sjúkdómurinn schizophrenia getur tekið á sig margvislegar myndir. Strax í byrjun aldarinnar gerðu menn sér ljóst að til að hægt væri að skilgreina ákveðinn sjúkdóm þyrflu sjúkri einstaklingar að bera sameiginleg einkenni. Vestraen geðlæknisfræði

Vænta má mikilla ávinninga

Munch - Edvard Munch

hefur orðið fyrir mestum áhrifum frá þýskri og svíssneskri geðlæknisfræði þar sem *einkenni sjúkdóms er rauði þráðurinn í skilgreiningunni*.

Alvarlegasta og jafnframt algengasta einkenni schizophreniu er trufun á sjálfssmynd sjúklingsins, oft samfara breytingu á persónuleika hans. Skynjun ytra umhverfis verður óraunahæf, oft vegna skyntrufana svo sem heymarofskynjan (eiginlegar sjónofskynjanir taldir fremur sjálgefar hjá schizophrenum sjúklungum). Jafnframt þessu verður mikil trufun á hugsun sjúklingsins sem verður óskýr, tjáning getur breyst (t.d. orðarugl) og orðið mótsagnakennd. Í kjólfar þessa alls truflast og minnka samskipt sjúklingsins við annað fólk. Nestum undantekningarálaust fylgir sjúkdómmum trufun á tilfinningasviði (tilfinningadroði eða flatneskja) og skortur á frumkvæði til að nái ákveðnu markmiði í lífinu sem birtist í sjúklegu á-huga- og sunnuleysi.

Tíðni schizophreniu á Íslandi er 0,75-1%. (T. Helgason 1964) Sjúkdómurinn virðist jafn dreiður um heiminn, a.m.k. þar sem raunahæf faraldsfræðileg uppgjör hafa farið fram. Skýringin er talin sú að arfgengi sjúk-

dómsins sé eins í öllum heiminum. (Eliot Slater 1968) Þeir eru ljóst að á sumum svæðum virðist hann algengari en öðrum. Rannsókná einangruðum þjóðfélagshópi í Norður-Svíþjöldum (Böök og félagar 1978) sýndi að tíðni schizophreniu var þrisvar sinnum töburi en hjá öðrum hópum í því landi. Einnig hefur fundist aukin tíðni sjúkdómsins hjá Tamiflum í Suður-Íslandi, á Ceylon, í Norðvestur-Króatíu, á Suður-Írlandi og rómversk-kapalískum svæðum Kanada. Ekki er vitáð með vissu um skýringar á þessu en eins og oft áður hafa sprottið fram keningar. Ein sílf var sú að menningin eða áhrif hvers menningarvæðis hefði áhrif á erfðaþætti í frumum manna. (Murphy 1968)

Rannsóknir

Eins og getið er um hér að framan er í gangi umfangsmikið átak í rannsóknunum á schizophreniu. Beinast rannsóknir aðallega að lífsefnarfræðilegum þætti sjúkdómsins. Peirri trú – og að hluta til vitneskjú – manna að röskun á efnafræðilegu jafnvægi í líkamanum sé meginorsök schizophreniu hefur lengi verið heldið a lofti. Sjúkdó-

urinn hefur verið skýrður sem trufun á starfsemi boðefna í taugakerfinu. Að þessu hafa verið leiddar líkur með því að gefa lyf sem virka á ákveðna viðtaka (dopamíniþíðtaka) í miðtaugakerfi og framkalla þannig annars vegar einkenni schizophreniu hjá heilbrigðum einstaklingum og hins vegar verra ástand hjá schizophreniusjúlkum. Svipð sés hjá amfetaminmisnotendum en oft má greina sömu sturlunareinkenni hjá þeim sem neytt hafa þess efnis og hjá sjúklungum með bráð sturlunareinkenni paranoid schizophreniu. Þá má einnig benda að geðlyf hafa mörk hver áhrif á sömu taugaviðtaka og ofangreind lyf en með öfugum formerkum, þ.e. lyf í hamla taugabodum og milda þanning eða losa stundum sjúklung alveg við einkenni sjúkdómsins. Allar þessar vísbindingar beinast því í þá átt að hér gæti verið um að ráða líffræðilegan sjúkdóm. Lengi hefur verið vitáð að schizophreniu leggst þungt á sumar fjólskyldur en finnst nánast ekki í öðrum. Eftir áratuga rannsóknir á svíði faralds- og erfðafræði er mönnun nū fullljóst að schizophrenia erfist milli kynslóða í sumum fjólskyldum en ekki er enn fullvist hváða ytri eða innri skilyrði þurfa að vera fyrir hendi til þess að þetta geti gerist.

Litningar

Flestar frumur líkamans innihalda kjarna sem felur í sér mikil magn af kjarnasýru (DNA) og kjarnasýran býr yfir upplýsingum um eðli einstaklingsins. Litningar eru práðlaða líffæri í frumukjarna sem koma í ljós við frumuskiptingu og beru í sér svokölluð gen eða erfðavisa. Sérhvert gen situr á svokölluðum genasætum á litningi og inniheldur þúsundir kjarnasýra eða DNA. Í upphyrgingu kjarnasýnum eru fáldar allar erfða-upplýsingar sem ákveða upphyrgingu allra eggjahvítna en eggjahvítnið eða prótein er frumsameind (molecule) alls lífs á jörðnum. Líta má því á DNA sem „heila“ allra frumna líkamans. Þaðan koma fyrirmali sem nauðsynleg eru til þess að stýra vexti og skiptingu allra frumna.

Í öllum genum eru því fólgarnar hinrar mikilvægustu upplýsingar um t.d. útlit og starfsemi líkamans. Á síðstu árum hefur þróast tækní sem gerir okkur kleift að lesa upplýsingar erfðavísanna lið fyrir lið og kallast þessi rannsóknaraförð samtenging (linkage analysis).

Pessi aförð hefur gjörbreytt afstöð manna til rannsókna á flóknum sjúkdónum eins og schizophreniu. Það sem til þarf í rannsóknini sem pessar er annars vegar góð rannsóknarafstaða í erfðafræði og hins vegar fjölskyldur sem valdar eru eftir ákveðnum reglum þar sem schizophrenia er tilári en almennt gerist. Blóðpruflur eru fengnar frá fjölskyldumeðlimum og litningar fundnir fram úr kjörnum hvítra blóðkorna. Litningar eru síðan bútaðir niður með svokölluðum skerðiensímum og eftir sérstaka meðhöndlun litningabútanna er leitað að kennileitum á litningum hvers einstaklings. Þannig gæti breytting á erfðavísu á litningi gefið merki um breytta starfsemi hjá sjúkum einstaklingi og endurspeglad á þann hátt eða gefið vísbandingum um orsók sjúkdómsins. Eins og fyrir segir stýrir kjarnasýran allri starfsemi líkamans, þar með talið erfahþörfum sem hafa lykilhlutverk í taugabóðum miðtaugaferksins og þar með hugsun einstaklingsins. Því gæti breytting á upphafsstöð erfahvarfa (í erfðavísum) komið að stað keðju af erfahþörfum sem að lokum valda truflun á afterli og þar með geðsjúkdómi.

Árangur erfðarannsókna á schizophreniu gæti valdið straumhvörfum í baráttunni við sjúkdóminn. Íslenskir læknar hafa tekið virkan þátt í rannsóknum af þessu lagi. Takist að finna ákvæðinn erfðaþátt schizophreniu eða tengdum schizophreniu á ákveðnum litningi má gera sér vonir um að beita megi sérhæfni og betri lyfjameðferð gegn sjúkdómmum í framtíðinni. Sömuleiðis kemur til greina að veita því fólk í erfðafræðilega ráðgjöf sem þess óskar og eftir því sem tilefni gefst til. Áframhaldandi oflugar rannsóknir, góð menntun starfsfólkis heilbrigðisstéttá og betri félagsleg þjónusta vegur þyngst hvað varðar fram-

farir og bætt lífsgæði þessa sjúklinga-hóps í framtíðinni. □

SAMANTEKT

- 1) Schizophrenia er alvarlegur geðrænn kvilli sem birtist m.a. í heymarofskynjunum, haldvillum, hugsanatruflun og brengluðum geðhrifrum.
- 2) Tíðni sjúkdómsins er svipuð um allan heim; um 1%.
- 3) Orsakir sjúkdómsins eru vaftalaust flóknar en rannsóknir benda til sterkrá orsakapáttá í erfðum þó svo að umhverfisþáttir eins og t.d. hugsanlegar sýkingar á fósturskeidi sjúklinga, fæðingaráföll og fleira geti átt hér þátt.
- 4) Upphafs sjúkdómsins verður oftast vart á þriðja tug ævinnar.

Heimildir:

- 1) Localization of a Susceptibility Locus for Schizophrenia on Chromosome 5, eftir R. Sherrington og félaga (Nature Vol. 336, Nov. 1988).
- 2) Psychiatry in Dissent, eftir Anthony Clare. Önnur útgáfa (1980).
- 3) The Genetics of Mental Disorders, eftir Eliot Slater og Valerie Cowie (1974).
- 4) Neuropsychiatric Disorders, eftir Gareth W. Roberts og fl. (1993).
- 5) „Schizophrenia“ eftir Jonathan O. Cole og Leo H. Hollister (1970).
- 6) Comprehensive Textbook of Psychiatry/IV - 1. bindi, 4. útgáfa eftir Harold I. Kaplan og Benjamin J. Sadock.
- 7) Epidemiology of Mental Disorders in Iceland. A Psychiatric and Demographic Investigation of 5395 Icelanders. Acta. psychiat. scand.: T. Helgason (1964).

STOLIÐ OG STÆLT

Skoska landsliðið í knattspyrnu hafði unnið fra. Þjáfarinn kemur inn í búningsklefa eftir leikinn, kampakátur mjög, og segir:

„Nú eigið þið hressingu skilda, drengir.“ Þer síðan að glugganum og opnar hann.

Dóra kemur í saumaklúbbinn í nýjum pels. Sá hlýtur að hafa kostad fulgu, segja vinkonurnar

Nei, segir Dóra, bara einar samfarir. Nú, segir þær, sofið þið hjónin svona sjaldan saman?

Nei, en hann og vinnukonan gerðu það einu sinni.

Forstjórin: Hefur nokkur spurt eftir mér meðan ég var fjarverandi?

Sendisveininn: Já, hér kom maður áðan og var ógurlega reiður. Hann sagðist purfa að skamma yður ærlega og lemja yður í pokkabót.

Forstjórin: Jæja, og hvað sagðir þú?

Sendisveininn: Ég sagði að mér þeití það mjög leitt að þér væruð ekki við.

Eignmaðurinn, þekktur sagnfræðingur, kom heim síðla nætur eftir stranga útvist. Á jakkabarmi hafði verði límt vínkort og voru margir krossar settir við sumar límlurnar.

Hvað á þetta eiginlega að þýða, hvæsti konan hans.

Þetta eru heimildir, kona góð. Sögu-legal heimildir.

Hvernig er hollenski fánnim litar? spurði Amerikaní Hollending sem var gestur hans.

Hann er þrilitur, rauður, hvítur og blár, og við erum vanir að lýsa hollenskum skattgreiðanda í þessum litemum:

Hann verður eldraudur í framan þegar hann talar um skattana, náhvitur ur þegar hann fær sendar skattseðilinn og þegar hann borgar skattinn verður toppstykkid blátt.

Þetta er nákvæmlega eins og hjá okkur, sagði Amerikaninn, að því viðbætu að þegar við greiðum skattinn sjáum við stjörnur!

Páttur túlkandans

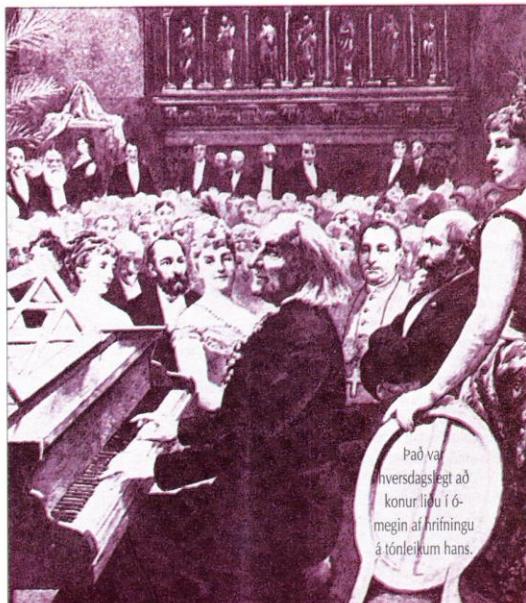
Rúmlega tvitugur hafði Liszt unnið sér það orð að hann veri mesti pí-anóleikari sinnar tíðar. Samtímalýsingar á þeim áhrifum, sem hann hafði á heyrendur sína, eru margar hverjar svo „hástennmdar“ að þeim verður naumast trúða bókstaflega. Það var hversdagslegt að komur liðu í ómeingun af hrifningu á tónleikum hans, en raunara mun það mega teljast hafa verið tíska á þeim tínum að láta sterk áhrif í ljós á þann hátt. Því verður ekki neitad að Liszt laut stundum næsta lágt í leit sinni að áhrifameðbúnum. Ef til vill hefir honum sýnst hæfa að spara ekki töfrabréððin, úr því hann var dæmdur til þess að leika hlutverk trúðsins. Berlioz segir frá því að hann hafi eitt sinn í vinahópi heyrst Liszt spila fyrsta páttinn í „Tunglksinssöñtu“ Beethovens í þeim stíl sem hann notaði oft til að „tryggja sé undirtektir fina fólkssins“. Ílysir Berlioz því með hryllingi að hann hafi afskræmt verkið og misþyrmt hugmynd tónskálðsins með allskyns flíri sem hann hafði aukið inn í baði laglínus og undirleik. En öðru sinni heyrði Berlioz hann leika þennan sama sónötupptátt og átti þá ekki nögt sterk orð til að lýsa hrifningu sinni: Eftir andartaksþógn hljómaði hið tigna harmljóð, sem hann hafði eitt sinn afskræmt svo furdulega, í sinum háleita einfaldeik; engri nót, engri áherslu var aukið við upphaflega hugmynd tónskálðsins. Það var andi Beethovens, særður fram af snillingnum, sem talði til okkar. Við sáum hljóðir og titrandi og þegar síðasti hljóðurinn var dáinn út mælti enginn orð af vörum, við vorum með tárin í augunum.“

Hlutur stjórnandans

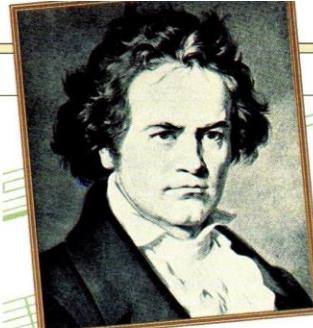
Eitt sinn var Toscanini að stjórná hljómsveit er spilaði hið viðfræga tónverk Niundi sinfóníu Beethovens. Með frábæri þekkingu tækni og innsegi tókst Toscanini að opnibera spilurum sínum sá þessa mikla verks svo fullkomlega að hann að heita mátti opnaði fyrir þeim nýjan heim. Í hrifningarávímu risu hljóðfæralekarmir að verkinu loknu á fætur sem einn maður og hyltu Toscanini með miklum fagnaðarlárum. Hann babaði út höndunum og reyndi að fremsta megni að lægja fagnaðaröldurnar. Loks þegar hann hafði fengið semilegt hljóð mælti hann með tárin í augunum: – „Góðu vinir, hættið þið þessu. Viði þið ekki að þetta er ekki ég – það er Beethoven“. □

Tónlistin þagnar

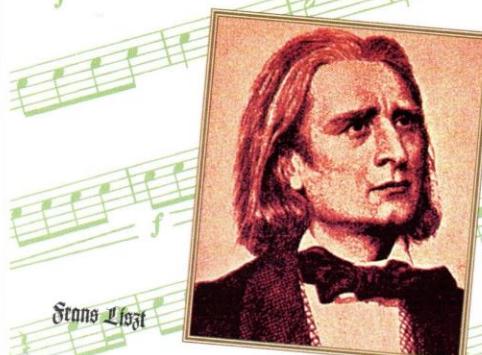
„Fundum þeirra Liszts og Schumanns bar saman í Dresden 1840. Schumann skrifar um tónleika hans í tímarit sitt, Neue Zeitschrift für Musik, og lýsir í mjög sterku orðum áhrifum Liszts á heyrendur sína. Hann bætir við: „Þetta er ekki lengur pí-anóleikur einnar eða annarrar tegundar: hér tjáir sig dýrar persónuleiki sem örlogin hafa gefið vald listarinnar í stað vopnavalds til þess að sigra og drottina.“ En í brefi til Clöru

Wieck, sem Schumann hafði lengi verið heitbundinn og gekk að eiga síðar þetta sama ár, segir hann: „Við erum þegar örðin talsvert ókurtæsir hvor við annan og ég hefi oft ástæðu til þess því að hann er allt of duttlingafullur, og honum hefir verið spilt með dekri í Vín.“ Hér sem oftar mun Schumann hafa farið allnærrí því sanna. Því verður ekki neitad að lýðhyllin steig snillingnum til höfðuðs um tíma. Hann barst mikil á, ferðaðist í sérstökum vagni þar sem fyrir var komið stofu, svefnvagn og eldhúsi, og þjón hafði hann sem annaðist hann að öllu leyti. Sundurgerðin í klæðaburði mun ekki hafa verið minni ef trúá má því, sem fært er í frásögur, að í fata skáp hans hafi verið ekki færri en 360 slífsi. Og því meiri náðar sem hann naut hjá höfðingjunum því sterri upp á sig varð hann gagnvart þeim. Þegar Lúðvík konungur af Bæjaralandi sýndi áhuga á daðurdrósinni Lola Montez, sem um það leyti var vinkona Liszts, neitaði hann að bjóða konungnum, keppunaut sínum, á tónleika sína í München. Á Spáni vildi hann ekki spila fyrir Isabellu drottningu vegna þess að spánskir hirðsíðir leyfðu ekki persónulega umgengi milli konungs píanoleikarannana og drottningar Spána. Þegar honum var sagt að Rússakeisari hefði látið í ljós óánegju með hárið á honum og stjórmálaaskoðanir hann náði hann sér niðri á sinn hatt: Á næstu tónleikum hélt keisarinn áfram að tala við sessunau sinn eftir að Liszt var farinn að spila. Hann hætti og beið með hneigðu hví hann héldi ekki áfram að spila. „Jafnvel sjálf tónlistin,“ svaraði Liszt, „ætti að þegja þegar Nikulás talar.“ □

Ludwig van
Beethoven

Franz Liszt

Robert
Schumann

Maðurinn sem hló

– smásaga úr undirvitundinni

Það var mikil opinberun að sjá þarna „geðveikan“ mann augliti til auglitis og að öllum líkendum hefur þessi heimsókn verið byrjunin á því að brjóta múra fordómannna.

Hugtakið geðveiki kallaði sannarlega á óttu í bernskunni. Þetta er eithvað hræðilegt, nátengt mordum, limelestingum og brjálæði. Maður hafði óljósar myndir af geðveiku fólk fyrr sér um sögum og bíómyndum og jafnvel glesfur um samræðum fullorðna fólkssins. Kaldur sviti spratt út á stráknum þegar slíkar myndir þutu gegnum hugann.

Það var því ofu skiljanlegt að eg skyldi verða felmri sleginn þegar vinur minn ljóstraði því upp að pabbi hans væri geðveikur.

Vá, þetta var rosalega spennandi en líka skelfilegt. Ég vissi að pabbi hans bjó fyrr sunnan en að hann væri geðveikur, það hafði mér aldrei dottid í hug. Hann hlau þá að vera á hæli, lfklega í spennitreyju.

Forvitni var vakin og ég spurði varfærnslega, tja, hvernig hann hefti hagað sér.

„Einn daginn stóð hann bara við gluggann og hló. Hann gat ekki hætt að hlæja,“ sagði vinur minn og ég fyllti óttablandinni lotningu.

„Næstu dagar stóð hann annað hvort hlæjandi við gluggann eða lok-abbi sig inni í herbergi,“ hélt vinur minn áfram. „Hann hló svona háum og skräkum hlátri.“

„Eru af hverju var pabbi þinn að hlæja?“ áræddi ég að spryrja.

Vinur minn yppi öxlum. „Ég veit það ekki. Bara af því hann var geðveikur.“

„Ó,“ sagði ég aðeins. Þá vissi ég það. Geðveikir menn hlógu mikið, hatt og skräkt.

„Svo fóru þeir með hann,“ sagði vinurinn eiliftið niðurlátur.

Ég kyngdi. „Hvert?“

„Nú, auðvitað á Klepp.“

Úff, pabbi hans var á Kleppi, þessum ógnvejkandi stað sem við á landsbyggðinni höfðum meira að segja heyr um. Ég vissi að þetta var skelfilegt geðveikraheli.

„Er hann þá alltaf á Kleppi?“ spurði ég þótt ég væri reynrar viss um að svo væri. Geðveiki var í mínum huga eithvað endanlegt, óum-breytanlegt.

„Nei, asinni þinn.“

„Ha, nú?“

„Nei, ekki lengur. Hann er bara heima hjá sér fyrir sunnan eða í vinnunni.“

Í vinnunni! Nú félust mér hendur. Geðveikur maður í vinnunni. Ég hafði aldrei heyrat annað eins. Fór hann kannski í bíó líka? Eða út í búð?

Við hætum nú þessu fjsi og fórum út að hjóla en næstu daga

Smásaga eftir Stefán Þór Sæmundsson.
Höfundur er stundakennari og
blaðamaður á Akureyri.

Geðveikur maður í vinnu?

braut ég mikil heillan um vin minn og þennan geðveika pabba hans.

Aumingja Bubbi að eiga svona pabba. En ég hafði líka áhyggjur af honum sjálfum. Ég hafði nefnilega ekki tekið almennumlega eftir því fyrir en nái upp á síðkastið að hláttur hans var óvenju skrækur, miklu hvellari en röddin hans. Og ég hafði heyrta að mægt slæmt gati verið afgengt!

Bubbi virist samt vera ósköp venjulegur strákur. Við héldum áfram að hjóla út um allt, stríða stelpunum, gera dyrabjölluðat, brjóta kúplana í ljósastaurumum og hnupla kexi og kevikkjabensini úr matvörubúðumum.

Svo var það einn daginn að Bubbi kom glæðbeittur til mína.

„Veistu hver er kominn í heimsókn?“ spurði hann á akafur.

„Nee-ei.“

„Pabbi.“

Ég náfölnaði. Geðveiki pabbinn hans var í næstu götu. Gekk hann bara laus eins og... eins og venjulegur maður! Það hlutu að vera verðir með honum, menn í hvítum sloppum með sprautur og spennitreyju til taks. Eða löggn.

Bubbi brosti. „Hann langar til að hitta þig. Viltu ekki koma heimsókn?“

Blöðið fraus í æðum mér.

Koma í heimsókn! „Ég... er allt f lagi... hmm, ég meina... ég er hállflasinn,“ stundi ég stamandi upp úr mér.

Hann virist skilja hvernig mér leið. „Það er allt í lagi með hann. Sjáðu, hann gaf mér þennan dálk,“ sagði Bubbi og lyfti peysunni og sýndi mér myndarlegan hnif sem hekk um beltið.

Jesús, geðveikur pabbi sem gaf syni sínum hnif! Nú var mér nánast öllum lokið.

„Hani spurði mig hvort ég hefði eignast vini hérra og ég sagði honum frá þér,“ hét Bubbi áfram. „Pess vegna villi hann hitta pig.“

Nagandi forvitn og lamandi ótti togundu á í sálaretriðu en að lokum samþykkti ég að fara með honum, fullur kvíða og spennu.

Pegar við nálgðumst heimili hans lagði ég við hlustir en heyrði engan hláttur eða torkeinileg hijóð. Engu að síður var ég með hjartað við buxumum þegar Bubbi opnæði útidýrnar.

Ég var næstum búinn að missa kjarkinn en hann dró mig inn í stofu. Hávaxinn maður stóð við gluggann. Hann stóð við gluggann!

Ég skaut rótum í gróft rýjateppið. Pabbi vínar míns sneri sér hægt við, leit á okkur og... hló!

Það var kannski örðum aukið en hann brosti og ég bjóst við skrekum hlátri á hverri stundu. Ég gat mig hvergi hrært. Hann gekk til mína og rétti mér stórvaxna lúku. Ég heilsaði honum í leiðslu.

„Jæja, svo þú ert vinurinn sem hann Bubbi minn er báinn að tala svo mikil um,“ sagði geðveiki maðurinn göblátalega. Það töksí að stynja einhverju upp. Smám saman varð mér þó rórra. Pabbi Bubba talði við okkur og spurði margs eins og venjulegir pabbar gera. Og hann var líka bara venjulegur í útliti.

„Þú ert svolítið feiminn, góurinn. Það er skiljanlegt,“ sagði hann brosandi.

Annars man ég lítið meira frá þessari heimsókn, ég var svo yfirmáta óstyrkur. Hins vegar var það mikil opinberun að sjá þarna „geðveikan“ mann augliti til auglitis og að öllum lískindum hefur þessi heimsókn verið

þyrfjunin á því að brjóta mura for-dómanna. Én á þessum tíma vissi ég ekkert um hinar ýmsu tegundir geðveiki og taugaveiklunar, sálrænar þjáningar og annað slikt, eða meðferð, geðlæknigar, sálfræðinga og þær fram eftir götumum. Þá var hugurinn pröngt einstigi; geðveikar var lífs-tíðardómur og ekkert til ráða nema innilokun á geðveikrahá.

Myndin af mannum brosmilda var í huga mér löngu eftir þetta atvik. Óg ég heyrði hlátturinn. Ég hrökk stundum upp um miðjar nætur og hvellur hlátturinn bergmálaði í herberginu. Á þessum stundum, milli svefn og vöku, var ég sem í örðum heimi. Ég seildist inn í veröld hins yfirkilvitega. Meðan hlátturinn fjarðaði út og hjartað ólmaðist í brjósti mér sveif ég yfir sjálfum mér en brotleni svei skyndilega og rann harkalega saman við likmannan á ný.

Enn síðar varð ég fyrir þeiri skelfilegu upplifun að „sjá“ hlátturinn. Við sáum saman í hring nokkrir andans braður, pípan gekk á milli, beiskur reykurinn liðaðsins upp og Waters og félagar í Pink Floyd kyldu á lagið Asylum. „The lunatic is in my head, ha, ha, ha...“

Skrækur hlátturinn skreið upp vegginn. Hann var ljósgrænn, vínaður, gulur, en formlaus. Hann bylgjaðist eftir veggnum, sleiki loftið, fíkræði sig áfram fyrir ofan mig. Mér fannst ég vera að sökkva. Litimir urðu skærari, það komu eldglaerigar og hlátturinn skar í eyrun. Ég sökk dýpra. Félagar mínr brostu skakk-myntir með sliktum fyrir augum. Peir sá ekkert. En ég sá hlátturinn. Hann var ógvrekjandi, stóri og umlykjandi, litsterkur, tortifandi.

Rétt áður en ég drukknaði í djúpi óminnis greindi ég hreyfingu við gluggann í herberginu. Hávaxinn maður sneri sér hægt við, leit á mig og hló. Maðurinn var andlitlaus en hlátturinn skærgrænn, eldraður, fjólublári.

Hann hló. Maðurinn hló. Ég vein-abi. Ég sökk. Litimir hurfu. Svart myrkrið gleypiti mig. Og þar ríkti þógnin ein. Myrkrið. Tómið. Hlátturinn var að eilifu hljóðnaður. Þógn. □

Ljóðasíðan

SKURÐGRÖFTUR

Nú loksins
þegar ég hef fundið það
á leið minni í vinnuna
með kvíða í eftirdragi

Finn þyngsli í herju fótspori
án þess að mæta svipbrigðum
á fjölförnum vegi

Í skurð sem dregst saman
en verður til aftur

Og áfram er grafið
eftir gríðarstóru líkneski
af frelsi

Hörður Gunnarsson

TÝNDUR

Sokkið hafa stærri skip

En við búum einnig neðansjávar

Finndu fyrir mig vitund

Fyrir fáeinum mínumútum
týndi ég broti úr vitund

Mikill skaði getur hlótast af sílku

Nú svífur hún einhversstaðar
í tóminu

Ásamt óteljandi vitendum
sem ég hef týnt um ævina

Hörður Gunnarsson

ÞRJÚ TILBRIGÐI UM EINA MYND

I
Hátt rísa fjöllin
með snæhettu gráa á höfði
Hnípinn er byggðin
í snjáðum grænum kjói
Við ströndina
svarrandi brimið í hvítum skóm

Lítil stúika
með kaldan haustvind í fangið

II
Brim og fjallseggiar
flugbeitar hvíltar tennur
Æðandi stormurinn
vargsins ískalda tunga
sleikir titrandi varir
þegar veturinn stekkur
Fátt er til bjargar
því byggðin er sein í fórum.

III
Á starandi auga landsins
fellur haustnætur drif

Uns ekkert sést.
nema glákan
Eyjólfur Óskar. Úr bókinni Strengir veghórpunnar.

ÚTLEGÐ

Sem kreptur hnefi
rísljallið
útlagans hungur og heft
hátt fyrir dalanna byggð
Sem kreptur hnefi
fjalllið
í hjarta mér
nakkið og dimmt
Við rætur þess reikar um grjótið
í rökkrinu vegvilltur drengur
með augun ofin úr ljósi

ALLT KEMST UPP

Eitt lítið serbneskt ljóð

Sátu á engi sveinn og mey og kyssstuð
sætt og dátt, þau héldu að engin sái.
Ei var svo, því engið græna sá það.
Engið sagði lambafloknum hvita.
Lambaflokur sagði sínum hirði.
Síðan hirðir vegfaraða á bjóðbraut.
Vegfaraði skundar burt á skipi,
skipherranum sílka nýjung tjáir.
Skipherrann lét skipið af því vita.
Skipið hraða sagði vatni djúpu.
Vatnið sagði móður ungrar meyar.
Meyjan fagra kvað pá svo í reiði:
„Græna engi, gró pú aldrei framar,
grimmir vargar rifi þig og tati.
Bölvis hirðir, bana hljóttu af Tyrkjum.
Báða fætur misstu, vegfaraði.
Skipherra, pú skolist burt í ósjó.
Skipið hraða, funa þau í báli.
Vatnið djúpa, þorna þú að grunni.“

Steingrímur Thorsteinsson, Ljóðabýðingar 1924.

HUGSANLEGT

Loka öllum hugsanlegum hurðum

kem auga á dreng að leik
þrátt fyrir ungan aldur
hefur hann alvarleg
svipbrigði

Hann sagði mér frá hafinu
stundum skilaði það
einhverju á þurrt

(skyldi vera land einhversstaðar
ef við drukknum öll)

Ferming: Guðmundur Þórðarínsson

Skörungsskapur Kristínar Jakobsdóttur

Svo er sagt, að Kristín Jakobsdóttir hafi verið glæsileg kona í áliti, há vexti, frfð sýnum, tíguleg í fasi og framgöngu, skartkona mikil, vel viti borin og skörungur að skapgerð.

Sú saga er sögð þessu til staðfestingar, að eitt sinn er karlmenn allir í Papey voru í aðdráttarferð til Djúpavogs, en konur einar og börn heima, hafi svo borið við, að skútumenn enskir hafi sætt færí og gengið upp á eyjuna til rána. Kristínu þótti illt að láta rænast. Það var þá úrræði hennar, að hún bjóst skrautbúningi sínum, með öllu því skarti, sem hún átti. Skipaði hún komum og börnum að halda sig í húsum inni, en sjálf gekk hún til móts við ránsmennina með tígulegu fasi, málanda miklum og bændingum. Þegar ræningarnir sáu hana nálgast, varð þeim felmt við, munu þeir hafa haldið að þar fari gyðja ein eða verndarvætur eyjarinnar. Felldu þeir niður ránsfeng sinn og flýðu í ofboði til skips síns.

Úr bókinni Austurland III, útgefin af Bókaútgáfunni Norðra 1951

Frumbyggjakirkjan

Allt frá árinu 1879 hefur Íslenska kirkjan í Lincoln, Minnesota staðið sem tákni um áræði Íslenskra frumbyggja í vesturheimi. Kirkjan var nýlega flutt um set á frumbyggjasafn Hendriks í Minnesota.

Evrópsk samtök þeirra sem nota eða hafa notað, geðheilbrigðisþjónustuna

Evrópsk samtök þeirra sem nota eða hafa notað, geðheilbrigðisþjónustuna hver í sínu landi hafa verið starfandi sl. 3 ár. Samtökum eru á ensku kölluð Users and Ex-users in Mental Health. Þau voru stofnud í Hollandi og þar var fyrsta ráðstefna þeirra haldin 1991. Ónnur ráðstefna var haldin í Danmörku í vor og fóru þangað 2 fulltrúar á vegum Geðhjálpar. Um 70 manna meðtu á ráðstefnum; margir þeirra fyrverandi notendur geðheilbrigðisþjónustunnar og einnig voru þarna aðstandendur og aðrir áhugamenn um úrbætur í mál-efnum geðsjúkra. Voru ráðstefnugestir frá yfir 20 löndum, þ.á. númer 1 fyrsta sinn frá nokkrum fyrverandi „austantjaldslöndum“. Gestafyrlesarar komu frá Nýja-Sjálandi og Bandaríkjunum. Peirra á meðal var bandaríská konan Judi Chamberlin, sem komið hefur til Íslands og heim-

sótt Geðhjálp. Hún er höfundur bókarinnar „On our own“ þar sem hún segir sögu sína. (Útgefandi MIND 1978 og endurútg. 1988.) Hún var sjúklingur á geðdeildum á sjóunda áratugnum en náið fullum bata og starfar náið um ritstofum og við það að fjölgja valkostum í meðferð geðsjúkra í New York.

Allsnarpar umræður urðu á þinginu um nafn samtakanna og vildu nokkrir kalla þau „Eftirlifendur geðheilbrigðisþjónustunnar“ en sú tilgagna var feld.

Gagnrýni kom fram á geðheilbrigðisþjónustu í nokkrum löndum. Þýsk kona var andvíg þvinguðum ófrjósemisaðgerðum sem hún sagði gerðar á geðsjúkum þar í landi. Pólskur maður sagði frá heilsufarsbókum sem landar hans þurfa að hafa á séri, þegar þeir sækja um atvinnu. Hafi fólk átt við geðrenn vandamál að striða um eitthvert skeið ævinnar, kemur það fram í þókinni. Þá far fólk ekki atvinnu, enda þótt það hafi náið fullum eða einhverjum bata og geti umnið léttu vinnum.

Andstaða gegn þvingaðri raflostsméðferð var allnokkur á ráðstefnumanni. Einhverjir höfðu hengt upp plakat í ráðstefnusalaum þar sem á stóð: „Enga raflostsméðferð – Enga þvingunarmeðferð – Enga þvingaðri lyfjameðferð“. Áðrin bentu á nauðsyn geðlyfja og á það að stundum er fólk svo veikt að það gerir sér ekki grein fyrir að það þarf að meðferð að halda. Þarna voru sem sé skiptar skoðanir en fagna ber því að sá stóri hópur fólks sem notar geðheilbrigðisþjónustuna getur náið komið fram sjónarmiðum sínum á pessum vettvangi. Samtökum gefa til fréttabréf nokkrum sinnum á ári.

Megintilgangur evrópsku samtak-

anna er að standa vörð um réttindi þeirra sem nota, eða hafa notað, geðheilbrigðisþjónustuna. Og að berjast fyrir úrbótum í húsnaðismálum þeirra, fjármálum, menntun og vinnu fyrir þá sem eru vinnufærir. Samtökum berjast gegn hverskonar vanrækslu í geðheilbrigðisþjónustu í Evrópu.

Pingfulltrúum var boðið að skóða menningarmiðstöð fyrir geðsjúka, sem opnuð var í gamalli, fallegrí byggingu í Helsingør fyrir einu ári. Þangað kemur fólk daglega til ýmiss konar iðju. Má nefna að þar er saumáð, bakað, eldað, umnið á tólvu, mál- að og teckjasular er þar líka fyrir líkamsrækt. Aðstoð er veitt í húsnaðis- og fjármálum. Við fengum einnig að kynnast skipulagningu geðheilbrigðismála í Helsingør. □

Anna Valgarðsdóttir
Rannveig Haraldsdóttir

Judi Chamberlin

Tilgangur samtakanna er að standa vörð um réttindi og að berjast fyrir úrbótum í húsnaðismálum þeirra, fjármálum, menntun og vinnu fyrir þá sem eru vinnufærir.

Andspænis tortímingu

Lífið er áskorun. Við erum dæmd til að taka henni. Það er grimmt og margir hafa ekki það þanþol sem krafzt er. Jafnvel hetjurnar gráta. Þannig grætur helzta hetjan í Trójustríðinu, Akkilles, sem var goðkynjadrögn í móðurætt. Og hann leitar skjóls hjá móður sinni sem huggar hann einsog stórt barn.

I. Tónskáldið Saint-Saëns sagði um Berlioz að hann hefði einsog aðrir góðir listamenn haft ofnæmi fyrir því grófa og óhefblaða í þjóðfélaginu og ekki polað það. Hann hafi hatað það sem hann kallar profanum vulgus. Berlioz var viðkvæmur og gat tárast af minnsta tilefni.

En hann gat einnig verið hardur í horn að tak ainsog sjá má á eviðsógu hans, Líf ástar og tónlistar, sem hann er næstum því eins frægar fyrir og tónverk sín, enda má skipa þessu merka riti við hlíðina á helzta ávísögum heimsbókmenntanna einsog Játningum Ágústínusar og Rousseaus. Fáar skáldsögu jafnast á við slík rit að bókmennalegu gildi, en auk þess fellir Berlioz gömul bréf innf frásögn sína og gefur henni þannig aukinn slagkraft. Hún verður sérstæðari fyrir bragðið vegna þess að bréfin segja mikla sögu um merkan mann og samtíð hans. Þau eru auð þess listilega skrifuð einsog annað sem tónskáldið festi á blað.

Lífið tekur skáldskapnum ávallt fram og þau rit sem eiga ekki forsendur í reynslu merkra höfunda eru sjaldnast mikill skáldskapur, hvað þá miklar bókmennir.

Afstaða Berlioz til meðalmennskunnar í París um hans daga minnir á ballettmeistaram Dombasle sem einnig starfaði þar í borg en varð fyrir þeiri ógæfu undir lok listferlis síns að missa trúna á ballettlistina(!). Karen Blixen segir frá því í ófullgerðri sögu sinni, Anna.

Berlioz notar engin vettlingatök þegar hann lýsir villimönnum í París og vandar þeim ekki kveðjur. En eftirminnilegust er lýsing hans á því þegar Henriette, fyrri kona hans, er grafin upp úr kirkjugarði á Mont Martre og lögð til hvíldar í nýjum grafreit vegna þess að himm fyrri var tekinn undir annað.

Tónskáldið segir það hafi haft mikil áhrif á sig að fylgjast með uppgreftrinum. A heldur dapurlegum morgni fór hann í kirkjugarðinn að viðstaddir athöfnina. Gröfin hafti já þegar verið opnuð og „þegar ég kom, stókk grafarini niður í grófin. Kista var enn heil þó að hún hefði haft brotnað í rakanaum. Í stæðini fyrir að lyfta allri kistunni upp kippti grafarinn fúnandi bordunum í burtu og þau losnuðu með herflegum bresti og innihald kistunnar kom í ljós. Grafarinn beygði sig niður og tökk upp höfuðið tveimur höndum, en það hafti losnað frá bolnum - þetta skralnaða hárlausa höfuð „veslings Ófeliu“ – og létt það í nýja kistu sem beið þess við grafarbakkann. Síðan beygði hann sig niður og tökk með erfidismunum höfuðlausam bolinn og limina í fangið, svartar hrúgur fastar við lísklæðið einsog rakur poki með tjörnuklump. Það losnaði frá með daufu hljóði. Embættismaður borgarinnar stóð í nokkurra feta fjarlagð og fylgdist með. Þegar hann sá mig þar sem ég hallaðist að kýpurtré kallaði hann: „Standið ekki þarna, herra Berlioz, komið hingað, komið hingað!...“ Nokkrum andartökum síðar

Eftir Matthias Johannessen ritstjóra

Endurminningar Hectors Berlioz

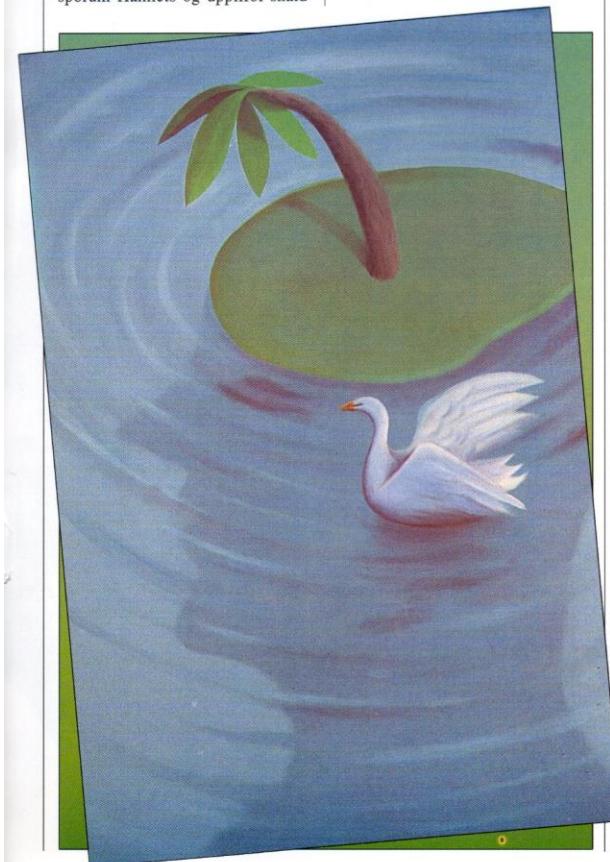
fylgdum við líkvagninum eftir niður hæðina inní stærri kirkjugarðinn þar sem nýja grafhvelfingin stóð opin. Jarðneskum leifum Henriette var komið þar fyrir..."

Jafnvel þetta var á tónskáldið lagt. Hann missti allt, einnig einkason sinn ef ég man rétt.

Lífið sjálft skákar alltaf skáldskapnum þegar ganga á fram af fólk. Parna stóð Berlioz í kirkjugarðinum í sporum Hamlets og upplifði skáld-

„Lífið tekur skáldskapnum ávallt fram og þau rit sem eiga ekki forsendur í reynslu merkra höfunda eru sjaldnast mikill skáldskapur, hvað þá miklar bókmenntir.“

skapinn með þeim grimmilega hætti sem lífið eitt krefst.

Ef ég ætti að nefna þá lýsingu sem mér þykir einna áleitnust í bókmenntum vegna óhugnaðar og óminningar um tortímingu, hikaði ég ekki við að vitna í þessa endurminningu Berlioz par sem hann skrifa sig inní harmleik Hamlets.

Parna eru Ófélía og grafarinn maett til leiks andspenis áhorfanda sem getur ekki staðið upp að sýningu lokinni og gleymt því sem fyrir augu ber. Parna lék daubinn sjálfur af þeiri list sem honum einum er lagið. Hann lék sig inn í merg og bein á þeim manni sem ásamt Verdi hefur sterkt upplif-a Shakespeare fónlist.

2. Lífið er áskorun. Við erum dæmd til að taka henni. Það er grimmt og margir hafa ekki það þanpol sem krafist er. Jafnvel hetjurnar gráta. Pannig grætur helzta hetjan í Trjójustriðinu, Akkilles, sem var goðkynjardur í móðurætt. Og hann leitar skjóls hjá móður sinni sem huggar hann ein-sog stórt barn.

Jafnvel Akkilles getur grátið. Gott er fyrir okkur sem erum ekki hetjur og höfum minna þanpol að hafa það í huga þegar við stöndum andspenis sjálfum okkur og umhverfinu – og sjáum ekki útúr auga.

3. Þó að miklar bókmenntir komi ekki í stað lífsins sjálfss, getum við margt af þeim lært. Og mönnum eins og Berlioz. □

Nálægð við fatlaða

Viðhorfskönnum í Háskóla Íslands

Folk tekur neikvæðari afstöðu til fatlaða ef það er sett í persónulega nálægð við þá og á þetta sérstaklega við um geðfatlaða.

Viðhorf hafa móttandi áhrif á framkomu og skoðanir fólks gagnvart öðrum. Viðhorf geta komið fram hjá fólk sem neikvæður dómur um náungang og eru slískir dómar oft feldir um þess að næg pekking sé fyrir hendi. Í daglegu tali er slíkt kallað fördómar og beinast þeir oft ab einstaklingum sem á einhvern hátt eru frábrugðnir örðrum. Fatlaðir og aðstandendur þeirra eru einn hópur fólk sem telur sig oft finna fyrir neikvæðum viðhorfum.

Í vor var gerð könnuman á viðhorfum til fatlaðra meðal fyrsta árs nema í sálarfræði og viðskiptafræði við HÍ. Í henni var athugasemd hvort munur væri á viðhorfum til geðrænt og líkamlega fatlaðra. Hér er ekki tækifæri til að birta heildarniðurstöður og því verður aðeins fjallað ítarlega um þjárat af þeim fimmtíðan spurningum sem lagðar voru fyrir þátttakendum. Athyglisvert er að einumigis 42% allra svaranda eru jákvæð gagnvart því að fá sambýli geðfatlaðra við hlíðina á heimili sínu (sjá töflu 1). Þetta er í ósamræmi við niðurstöður könnumnar Félagsvísindastofnunar HÍ (1991) en í henni voru 73,5% svaraða hlynnt því að sambýli geðfatlaðra yrði stofnæð í þeirra íbúðarverfi. Pessi munur á niðurstöðum gæti skýrt að hluta af því orðalagi sem notað er, þar sem mikill munur er að því hvort spurt er um sambýli í fbúðarverfinu eða við hlíðina á heimilinu. Ætla má að okkar spurning dragi betur fram viðhorf til sambýla því að í henni er svarandi settur í meiri nálægð við geðfatlaða en einhverjir munu vantanlega búa í næsta húsi við sambýlið. Reynslan hefur einmátt sýnt að neikvæð viðhorf

nestu nágranna til sambýla hafi haft mikil áhrif á viðhorf annarra fbúa í hverfinu. Þegar viðhorf kynjananna eru skoðuð kemur í ljós að konur eru mun jákvæðari en karlar gagnvart því að fá sambýli geðfatlaðra við hlíðina á heimili sínu. Mikill munur er að viðhorfi svarena til geðrænt fatlaðra og líkamlega fatlaðra. Næstum engin andstæðir e gagn sambýli líkamlega fatlaðra en tæplega helmingur er á móti sambýli geðfatlaðra.

Í töflu 2 kemur fram mikill munur – baði eftir kyni og fagi – í viðhorfi til þess að vinna í hópi með geðrænt fótluðum. Konur og sálfraðinamar eru mun líklegri til að vilja vinna í

Eymundur Björnsson,
Rán Einarsdóttir,
Sigrún Sigurjónsdóttir og
Trausti Sigurvinsson eru
höfundar og nemar í
sálarfræði við HÍ.
Höfundar þakka Guðbjörugu Andreu
Jónsdóttur fyrir yfirlestur
og góðar ábendingar.

Nálægð við fatlaða

hópi með geðföldum. Þessi munur er ekki eins mikill í viðhorfi til líkamlega fatlaðra en allir hópar eru mjög jákvædir gagnvart því að vinna í hópi með heim.

Þegar spurt er hvort fóltuðum beri að vikja úr starfi fyrir ófóltuðum í atvinnuleysi kemur fram minni munur á viðhorfi til líkamlega og andlega fatlaðra hjá öllum hópum heldur en í fyri spurningum (sjá töflu 3). Hugsanleg ástæða kann að vera sú að í þessari spurningu er svarandi ekki settur í persónulega nálægð við þann fatlaða eins og í hinum spurningunum. Socall og Holtgraves (1989) hafa sýnt að fólk tekur neikvæðari afstöðu til fatlaðra ef það er sett í persónulega nálægð við og á þetta sérstaklega við um geðfatlaða.

Niðurstöður könnunar okkar benda til að mismunur sé á viðhorfum til ólíksra tegunda fóltunar. Afstöða svarenda til geðfatlaðra er mun neikvæðari en til líkamlega fatlaðra. Þetta er í samræmi við niðurstöður könnunar Félagsvísindastofnunar HÍ (1991) en í henni komu geðfatlaðir verst út af fjórum tegundum fóltunar. Sá munur er þó ekki eins mikill og í þessari rannsókn er einnig mælast viðhorf par mun jákvæðari en hér. Benda má á eitt sem geti skektti niðurstöður Félagsvísindastofnunar. Könnunin var gerð í síma á meðan deilur stöðu yfir um staðsettningu sambýlis á Seltjarnarnesi. Rannsóknir hafa sýnt að símakanhári um viðkvæmum mælefni kunna að leiða til skekktra niðurstaðna þar sem þáttakendum getur fundist erfitt að segja hug sinn í síma (Judd, Smith og Kidder, 1991).

Í okkar könnun svöruðu þáttakendum spurningalistu sem ekki var hægt að rekja til þeirra og því má ætla að fólk hafi svara heildarlegar en ella. Hins vegar eru nokkrir annmarkar sem gætu dregið úr gildi þessara niðurstaðna. Í fyrsta lagi er úrtakid frekar lítið, aðeins 100 háskólanarar. Hærð er að fullyrða að viðhorf háskólanema endurspeglar viðhorf almennings. Því má aðeins lita á þessar niðurstöður sem vísbendingu

Tafla 1. Myndir þú vilja sambýli við hliðina á heimili þínu ef þar byggju geðrænt/líkamlega fatlaðir?

Fjöldi	Geðrænt fatlaðir			Líkamlega fatlaðir			
	Já	Hluti.	Nei	Já	Hluti.	Nei	
%	%	%	%	%	%	%	
Allir	100	42	144	44	78	166	6
Sálfr.	50	56	18	26	80	16	4
Viðsk.	50	28	110	62	76	116	8
Karlar	49	17	199	64	60	299	11
Konur	49	67	100	23	94	4	2

Tafla 2. Myndir þú vilja vinna hóþverkefni með geð/líkamlega fóltuðum?

Fjöldi	Geðrænt fatlaðir			Líkamlega fatlaðir			
	Já	Hluti.	Nei	Já	Hluti.	Nei	
%	%	%	%	%	%	%	
Allir	100	50	199	31	86	100	4
Sálfr.	50	78	16	6	900	4	6
Viðsk.	50	22	222	56	82	116	2
Karlar	49	29	199	52	79	199	2
Konur	49	72	166	12	94	0	6

Tafla 3. Í atvinnuleysi ber fóltuðum að vikja úr starfi fyrir ófóltuðum.

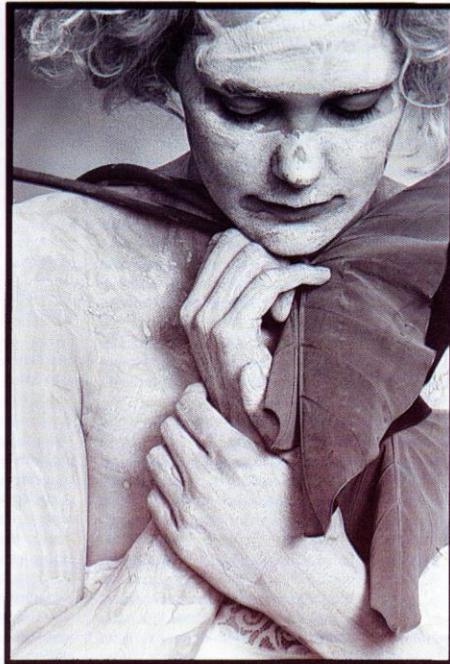
Fjöldi	Geðrænt fatlaðir			Líkamlega fatlaðir			
	Já	Hluti.	Nei	Já	Hluti.	Nei	
%	%	%	%	%	%	%	
Allir	100	11	133	76	86	111	3
Sálfr.	50	88	10	82	888	8	4
Viðsk.	50	14	116	70	84	114	2
Karlar	49	15	211	64	79	177	4
Konur	49	6	6	88	92	6	2

Um almenn viðhorf. Í öðru lagi geta örðin geðrænt og líkamlega fatlaðir staðið fyrir margt ólik í hugum fólkss sem ekki hefur þekkingu á sílfu. Fólk gæti því hafa svarað spurningunum úr frá ólískum forsendum. Að síðustu má nefna að skipting kynja var ekki jöfn innar faga, mun fleiri konur voru í hópi sálfræðinema en viðskiptafraðinema. Þar sem konur mælast jákvæðari en karlar kann það að skýra að hluta þann mun sem kom fram á milli faga.

EKKI ER HÆGT AÐ TÚLKA ÞESSAR NIÐURSTAÐNA. Í fyrsta lagi er úrtakid frekar lítið, aðeins 100 háskólanarar, hins vegar er hægt að tala um viðhorf til einstakra mælefni sem snúa að fóltuðum. Ákvæðnar spurningar koma mun verr út en aðrar og því er ekki

hægt að alhæfa út frá einni spurningu um jafn flókið hugtak og fordóma. Til þess að hægt sé að mæla fordóma þarf að nota réttmætt og áreiðanlegt mælitaki sem hefur verið staðlað fyrir íslenskar aðstæður. Það er verðugt verkefni fyrir aðila sem láta sig hagsmunni fatlaðra varða, að láta staðla spurningalistu sem nota mætti til að gefa réttu mynd af viðhorfum til fatlaðra og sanneyna þannig hvort forðómar séu fyrir hendi eins og sumir vilja ætla.

HEIMILDASKRÁ
Pétursson, Ó. (1991). *þróunarheimildir um almennum til sambýli fatlaðra i Íslasbæturum. Ósýning skýrslu*.
Judd, C.M., E.R. og Holtgraves, T. (1992). *Research Methods in Social Relations* (5th. ed.). Fort Worth: Holt, Rinehart & Winston.
Socall, D.W. og Holtgraves, T. (1992). *Attitudes toward Menality III: The Effects of Label and Beliefs*. *The Sociological Quarterly*, 33(3), 445-445.

„Leirkonan“

Ljósmyndari Halla Einarsdóttir. Útskrifaðist með B.A. gráðu í ljósmyndun og listgreinum í USA maí 1994. Hefur tekið þátt í nokkrum samsýningum og haldið tvær einkasýningar, þ.á.m. í Vestmannaeyjum.

Stef til aðstandenda geðsjúkra í tilefni fjölskylduársins

Aðstandendur leita mest eftir og fá stuðning frá öðrum fjölskyldumeðlimum, þá gjarnan innan kjarnafjölskyldunnar. Þeim fannst að stuðningur heilbrigðisstarfsfólks mætti vera formlegri og sýnilegri.

Eydis Sveinbjarnardóttir er hjúkrunarfræðingur að mennt. Hún stundar nú nám við Háskólanum í Levven í Belgia.

Pað ætti ekki að hafa farið fram hjá neinum að Sameinuðu þjóðirnar hafa helgað árið 1994 málefnum fjölskyldunnar. Löngu er orðið tímabert að gera hornstein samfélagsins að umræðu- og viðfangsefni um heim allan – hvað þá í íslensku samfélagi. Í tilefni af fjölskylduárinu hefur margt verið skrifð, fundað og rætt um málefni fjölskyldunnar um heim allan. Málefni fjölskyldunnar eru margvísleg, allt frá fæðingu fyrsta barna til starfsloka svo eitthvað sé tilgreint. Hér í þessari grein ætla ég að fylla um fjölskyldur þar sem einn fjölskyldumeðlimur er gefsatlabur. Í flestum tilfellum er um að ræða óskop venjulega íslenska fjölskylda sem er að koma sér upp þaki yfir höfuðið, láta enda ná saman og tekur þátt í lífsgeðakapphlaupingu af jafn miklum ákafa og hver önnur fjölskylda á Íslandi. Þessi fjölskylda er þó oft og tiðum að takast á við aukaálag vegna þess að einn fjölskyldumeðlimur er geðveikur. Höfundur þessarar greinar tök viðtöl við 18 aðstandendur geðsjúkra samkvæmt rannsóknaraðferð sem kölluð hefur verið á íslensku tulkunarfyrirberafræðileg. Hér á eftir koma fyrstu drög að niðurstöðum rannsóknarinnar sem ég hef skipið niður í þríja kafla undir heitunum *Tilfinningalegt álag*, *Tekist á við álagið* og *Stuðningsparfir*.

Tilfinningalegt álag

Í viðtölum mínum við aðstandendur geðsjúkra hef ég komist að því að þessar fjölskyldur eru að takast á við gifurlegt tilfinningalegt álag sem

bætist ofan á annað álag sem nútíma fjölskyldur eru að fást við. En í hverju felst þetta tilfinningalega álag? Aðstandendur tala um sársaukafulla reynslu, óvissu, dauðahræðslu, vanilðan, reiði og fordóma þegar þeir lýsa þessu álagi. Sársaukafull reynsla tengist idulega brostnum væntingum til viðkomandi fjölskyldumeðlims. Eins og oft er sagt veit engini sína ævina fyrir en öll er og kemur það berlega í ljós að folk er yfirleitt ekki undir það búið þegar geðveikin ber að dyrum í kjarnafjölskyldunnri. Sonurinn sem var orðinn stúdent, makinn sem var allt svo elskulegur o.s.frv. Samkvæmt viðmælendum minnum felst álagið einnig í óvissu sem tengist því hvernig geðsjúkdómarinn birtast, þ.e. folk veit ekki hvers það á von og þess vegna er erfiðara að búi sig undir að takast á við aðstæður sem upp kunna að koma. Í upphafi veikinda fjölskyldumeðlima virðist fjölskyldan upplifa tilfinningar eins og reiði, sorg og sektarkennd. En folk talar um að reiði og vonbrigði út í hinna veika minni eftir því sem árin líða og folk skilur betur gang geðsjúkdómsins. Skýrlega kom fram í viðtölunum að þrátt fyrir að aðstandendur tölulu um tilfinningalegt álag í tengslum við hinn geðsjúka þá þýddi það ekki að ekki væru til staðar jákvæðar tilfinningar í garð hins geðsjúka. Folk talabí jafnvel um að því þætti vænna um viðkomandi. Mjög mikilvægt er að hafa það í huga í þessari umfjöllun því það ber að varast að lita alla umræðu í kringum hinn geðsjúka eingöngu með svörtum og gráum litum.

Lýsing á tilfinningalegu álagi samkvæmt eigin orðum aðstandenda geðsjúkra:

„Hann sat yfir mér heilu dagana með ásakanir. Æg var oft útgráin en ég er kannski óþarflega viðkvæm.“

„Heimilið er alli undirlagi meðan á verstu veikindum stendur. Það myndast svakaleg spenna í fjölskyldunni vegna þess að ekki er til nein formála fyrir því hvernig sjúkdómuinni bírtist. Heimilislf fer í rúst á þessu tímabili og öll smáatriði verða að vandamáli.“

„Mesta álagið er samfara því þegar viðkomandi reynir að fyrifa sér.“

„Hún getur orðið svo grimm að ég get ekki annast hana. Samt hefur hán gefið mér mikla hlýju og ástúd.“

„Æg var svo reið út í hann þrátt fyrir að ég vissi að hann væri veikur. Ég er ekki reið lengur, ég vorkeni honum.“

„Ef sjúklungur er líkamlega veikur, þá fær fjölskyldan stuðning – ef maður á svona geðveikan bróður heldur fólk að maður hljóti að vera geðveikur sjálfi.“

Tekist á við álagið

Ýmsir þettir virðast hafa áhrif á það hvernig aðstandendur takast á við álagið. Helst er að nefna áhrifþætti eins og samband sjúklings til fjölskyldumeðlimi, félags- og fjárhagstöð, fjölskyldu, bjargræð eða aðlögunarleiðir fjölskyldu og aðra lífsviðburði er gerist í henni. Fólk tekst á við aðstæður og álag, á mismunandi máta. Það kemur þó greinilega fram að þa sem virðist hjálpa aðstandendum í gegnum erfiða reynslu í tengslum við hinn geðsjúkra er vonin um bata eða skaplegt líf til lengri tíma fyrir hönd sjúklingsins. Innst inni halda aðstandendur alltaf í vonina þrátt fyrir að upp geti komið aðstæður sem virðast harla vonlausar. Þeir nota ýmsar leiðir til að takast á við álagið, t.d. hugrænar, tilfinningalegar og hegðunarlegar aðferðir.

Það sem einkennir hópinn í heild

er hvernig hann reynir eftir bestu getu að skilji erfíðar, óvenjulegar og sársaukafullar aðstæður sem upp hafa komið og reynir að gera þessa reynslu hluta af hversdagsleikanum – eithvað sem er ekkert óvenjulegt eða ólu heldur tala um aðstæður sem hægt sé að venjast. Flestir aðstandendurnir höfðu átt geðveikan fjölskyldumeðlim í langan tíma, p.e. lengur en fimm ár. Aðstandendur töldu um að með því að skilji gang sjúkdómsins komi ákveðin sátt við það að lífa við álagið þó svo að aldrei sé hægt að vera almennilega sáttur við að viðkomandi sé veikur. Þessari aðlögunarleið sem hópurinn notaði mætti lýsa sem vitnumalegri og hugrannni virtist hún virka mjög vel fyrir hópinn til að takast á við spennu og álag.

Stuðningsþarfir aðstandenda

Það hefur sýnt sig að félagslegur stuðningur getur hjálpað fólkí að takast á við tilfinningalegt álag. Í viðtölum mínum við aðstandendur kom það einnig í ljós að þeir töldu sífaran stuðnings þarfari á tínum tilfinningalegs umróts – sérstaklega þegar sjúklungur var að erfiðu veikindaskeið. Þeir töldu stuðningsþörfina vera meiri í byrjun veikinda, þá verri nauðsynlegt að fá markvissar upplýsingar og vettvang fyrir umræðum og tilfinningalega útrás. Aðstandendur leist meist eftir og fá stuðning frá öðrum fjölskyldumeðlimum, þá gjarnan innan kjarnameðlimanna. Þeim fannst að stuðningur heilbrigðisstafsfólks mætti vera formlegri og sýnilegri, p.e. allir töldu að stuðninginn væri hægt að fá eiðið komandi leitaði eftir honum en flestir treystu sér ekki til að hafa frumkvæðið að því að leita eftir stuðningi. Hvad meintu aðstandendur með stuðningi fra heilbrigðisstafsfólk? Það kom í ljós að þeir lýstu honum fyrst og fremst sem markvissari samskiptum við hjúkrunarfólk, auknu upplýsingaflæði um málefni sjúklings við fjölskylduna, aukinni fræðslu, sérstaklega í upphafi veikinda, og sýnilegri vettvangi fyrir fjölskylduna til að fá útrás fyrir tilfinningalegt álag.

Lýsing á hvernig tekist er á við tilfinningalegt álag samkvæmt eigin orðum aðstandenda geðsjúkra:

„Ég vona að honum komi til með að líða betur eftir því sem árin líða. Ég reyni þó að hugsa ekki um það en ég vona að hann geti lífað sómasamlegu lífi.“

„Haft neikvæð áhrif á mig en mábur heldur dauðahaldi í að þetta lagist – vonar það.“

„Já, fyrst upplifði maður vonbrigði, síðan setti maður sig við þetta. Þetta er eitt hvaðað sem getur alltaf dunnið yfir hjá hverjum sem er.“

„Ég reyni að útloka vandamál hans. Ég hef hugsað: Ég á mína eigin fjölskyldu. Maður er orðinn sjóður í þessu og fátt sem kemur á óvart lengur.“

„Maður tekur þessu eins og það er. Ég reyni að setta mig við þetta þó maður sé aldrei almennilega sáttur.“

„Ég braut á mér puttann einu sinni. Mér er stundum katt á honum og hann hrjáir mig stundum. Það er eitt hvaðað svipad að lífa með fjölskyldumeðlimi sem er geðsjúkur.“

Niðurlag

Margur sprýr hvað hægt sé að gera við svona lýsingar á upplifun og reynslu aðstandenda geðsjúkra. Jú, t.d. fyrir hjúkrunarfólk, geta rannsóknir sem upplýsa um líðan skjólstæðinganna og fjölskylduna þeirra skipt sköpum í því hvernig hjúkruninni er háttáð. Hjúkrunarfæringar gætu t.d. spurrt sjálfu sig hvernig þjónusta til aðstandenda geðsjúkra á þeirra geðdeilda sem háttáð. Það væri alltént verðug spurning á sjálfu fjölskylduárinu. Ég vil að lokum þakka þeim aðstandendum sem tóku þátt í rannsókninni en án ykkar hefði ég aldrei getað unnið þetta verkefni. □

Rannsóknin var styrkt af Rannsóknarsjóði Háskólags.

Jón Eiríksson

Margir urðu til þess að mæla af hlýjum trega eftir Jón Eiríksson, enda mun enginn Íslenzkur stjórnálamaður hafa hlitið jafn eindregið fylgi og samúð landa sinna, annar en Jón Sigurðsson.

Jón Eiríksson var fæddur að Skálafell í Suðursveit í Austur-Skaftafellssýslu 31. ágúst 1728. Var hann af gildu böndafólkí kominn. Í ævisögu Jóns eftir Svein Pálsson segir um móður hans, Steinunni Jónsdóttur bónða Vigfússonar frá Hofi í Öræfum, að hún væn nafnkuumug að fyrirtaks gáfum og kvenkostum. Má af því ráða, að Jóni hafi brugðið til móburraettar, svo sem oft eru daemi til um afburðamenn. Skjótt kom í ljós, að Jón var gæddur frábærum námsgánum. Komu foreldrar hans honum átta ára gömlum til kennslu hjá móðurbróður hans, Vigfúsi Jónssyni, er þá var aðstoðarprestur að Hofi í Álfatíðri. „Lék þá ei meira orð á en svo, að hann ætti þar að taka sér fram í bóklestri, læra að skrifa og að fullu að búast undir fermingu, segir í ævisögum. Eiríki bónða hefir virz þarfleysa að guma af því um sinn, að þessi drengur hans ætti að fara að læra undir skóla, enda líkast til séð ærna meinbugi á því ráði. En skörungurinn Steinunn á Skálafell, dóttir Jóns ríka á Hofi, vissi sjálfsgagt betur en hann, hvað með sveinum bjó, er hún létt svo mjög hræða undirbúningi undir fermingu hans, en fermdur var hann aður en hann væri fullra níu ára að aldrí. Og hvort sem um það var rætt lengur eða skemur, byrjaði hann á latínunáminu, er hann var kominn á nífundu árið. Þar með var í rauninni kveðið upp úr um það, að honum væri ætlað að ganga í skóla, er hann hefði aldur og proska til. Undirbúningsnámi þessu hélt hann síðan áfram, lengstum hjá Vigfúsi presti frændu sínum, þar til haustið 1743, er hann settist ofarlega í neðra bekk í

Skálholtskóla, þá 15 vetra gamall. Féleysi olli því, að Jón kom ekki fyrir í skóla, því að löngu haði hann lokið nauðsynlegu undirbúningsnámi; en dráttur sá, er á því varð, að hann fengi upptökum í skólanum, haði nærrí valdið því, að hann léti hugfallast og hætti við námið. Jón biskup Árnason haði tekið upp pá reglu á er að vísu var skynsamleg á sinn hátt að veita nýsevinum engan námsstyrk hinn fyrsta vetur þeirra í skólanum og eigi fyrri en séð væri að nokkrum reynslu, hversu peir dygði til námsins. Virtu ýmsir biskupi slíkt til ágírndar og væri honum í rauninni óheimilt að setja slika reglu, er eigi hefði áður tilþokkast, enda fylgdi þessu sá ágallí, eins og nú var högum háttáð, að mórgum var ofvaxið að hefja námið með öllu styrklaust. Taðist skólanám Jóns Eiríkssonar að minnsta kosti einn vetur af þessum orsökum. En í reyndinni varð honum þetta til haps, að hann kom heldur einu árinu seinnina en fyrir í skólanum.

Skólavistin í Skálholti var á þessum árum ekkeri seldarbraud, að minnsta kosti ekki fáttækum piltum, sem lítið eða ekkeri höfðu sér til framfaeris annað en það, sem skólinn létt heim f té fæði og öðrum aðbúnabi. Hér var sem sé um beina sultarvist að raða, og svo vill til, að vér hófum lýsingu Jóns Eiríkssonar sjálfss um þetta, en hún er á þessa leið: „Par á móti lá við sjálfa garða, að ég minn fyrra vetur í Skálholtskóla, ef ekki deiði útaf, þá þó nálega koðnaði upp af sulti og órakta, þar vasapygjan var helzt til léttlaðin, til að ég gæti keypt mér það ég viðpurfti, og ég of fjarlægur foreldrum mínum, til að

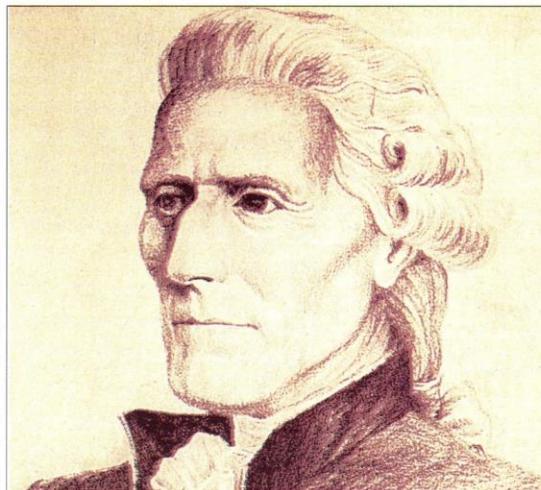
pau gæti hjálpað mér, en skuldum vildi ég ekki safna. Allar viðgjörðir til fæðis og þjónumstu voru í sannleika svo, að gáfuvenlegum piltum var ei viðvært, því síður að rétt væri af þeim betalingur heimtaður þar fyrir, fremur en konungleg boð til stóðu. Það var dýrkeptyt nóg að leggja þar við fjör sín og heilbrigði í sölurnar. En þrátt fyrir harðrétti þetta söttist Jóni svo vel námið, að veturninn eftir, 1744-45., var hann fluttur upp í efra bekk.

Danskur velgjörðarmaður

Pennan vetur dvaldist í Skálholti Ludvig Harboe, er já var hér í biskups stað. Lét Harboe sér mjög annat um skólan og fylgdist þar vel með öllu, svo sem hana hafði áður gert á Hólum. Mun þegar brugðið hafa til bretra um vist ólmusupila, og að vísu komst nú annað og betra lag á kennsluna.

Að sjálfssögðu kynntist Harboe skólapiltum vel og rakilega þann vetur, sem hann dvaldist í Skálholti. Fékk hann þá svo miklar mætur á Jóni Eiríkssyni vegna gáfna hans og dugaðna, að hann bauðst til að taka hann að sér og kosta nám hans utanlands. Pess má geta, að Eggert Ólafsson dvaldist þá í Skálholtskólinu samtímis Jóni, tæpum tvœmum árum eldri að vísu og betur á vegi staddir. Og eigi mundi Harboe hafi dulizit, hvílikit mannsefni Eggert var, er til þess kom að velja vænlegan svein úr hópnum til menntunar erlendis. Þó varð Jón Eiríksson fyrir valinu, og má vera, að það hafi riðið baggumannin, að hann var yngri og að kalla mátti umkomulaus, að öðru jöfnu. Mátti og Harboe una vel vali sínu. Nærri má geta, að boð Harboes var með þökum þegið.

Veturinn eftir, 1745-46., dvaldist Jón með Harboe í Danmörku, en um vorið héldu þeir til Niðaróss, en biskupsdaemið þar hafði Harboe fengið að veitingu árið 1744. Stundandi Jón síðan nám í latínuskólanum í Niðarósi og lauk prófi þaðan vorið 1748 með ágætum vitnisburði. 29. júlí þá um sumarið var hann skráður í stúdent-tölvi í Kaupmannahafnarháskóla og

„Enginn veit né trúar, hvíliku angri, ónæð og hugarkvöl þau Íslandsefni olla mér, fremur öllu, sem á mér liggr... Mörgu sinni hefi ég verið á fremssta hlunni að beiðast af konungi mínum lausnir frá afskiptum Íslands og öllum þess umráðum, en get ekki fengið það af mér. „Eg elska Ísland fólkvalaust, þó ég gangi vakandi að því, að sú elska styttr minar lífsstundir.“

fékk þá þegar vist á Garði. Hér komst hann að nýju í hóp landa sinna, er sumir voru gamlir skólafélagar hans frá Skálholti.

Menntun og upphefó

Árið 1749 lauk Jón heimspeki-prófi við háskólanum, og árið eftir, 1750, tók hann bakkalárstig. Var hann ekki við eina fjöл felldur hin fyrstu ár sín í háskólanum, lagði stund að formennir, heimspeki og staðréði. En upphaflega var það ætlun hans að nema guðfræði og búasig undir að gerast prestur eða skólamistari. Mun hann þá fastlega hafa ætlað sér að hverfa aftur til Íslands, enda var það vaflalaust ætlun styrktarmanns hans, Harboes biskups, að nám hans kaemi þannig að notum til styrktar því umbótarstarfi, er hann hafði sjálfur hafið hér á landi. En þetta fór á annan veg, og varð Jón brátt afluða guðfræðinni.

Jón lauk hinsvegar embættisprófi í

lögfræði sumarið 1758. Stóð hann þá rétt á þritugu og átti nú ýmissa kosta völ, en var nokkuð hikandi, hvad úr skyldi ráða, þar til honum bauðst professorsemmbatti í lögum við akademíu í Sórey. Þeim kosti setti hann vorið 1759 og gegndi embætti þessu við góðan orðstír í 12 ár. Árið eftir, 1760, var honum boðin doktorsnafnbótt, en hann afþakkaði þann heiður.

Jón lagði mikla stund á forn fræði Íslenzk, og fékk hann í því skyni að-gang að safni Árna Magnússonar, er þá var eigi aubfengið hverjum manni. Í fyrstu virðist hann einkum hafa kynnt sér fornar bókmennir, sögur og kvæði, svo sem þá var tilt, og gerðið harla vel kunnugur slikum efnum. En um hitt var þó miklu meira vert, hversu vel hann varð að sér um sögu Íslands og þjóðhagi að formu og nýju. Má hiklaust telja, að hann staði í fremslu röð lærðómsmanna um Íslenzk efni á síðara hluta aldarinnar. Og svo góðum tökum náiði hann á Ís-

Kappsamur um Íslands hagi

lenzkri tungu, þratt fyrir námsvist við erlenda skóla frá 17 ára aldrí og langdvöl erlendis, svo að hann sá aldrei síðan ættjörð sína, að efamál máþykja, að nokkur Íslendingur ritáði betra og liprara mál, meðan við naut. Kom honum og þessi þekking á Íslenzkum fræðum vel að haldi fyrir og síðar. Af ástundun þessari má bezt marka, hversu fast hugur hans var frá öndverðu tengdur við Íslenzkum efnini. Og á því varð aldrei nein breyting, þratt fyrir það að hann varð um alllanga hrið óskylíðum störfum hláðinn, kennari í lögfræði við erlendan háskóla og um tíma einn af stjórnendum skólans, en nánustu samverkamenn hans útlendingar, sjálfur kvæntur danskri konu og framavonir hans og framtíð öll bundin dvalarlandi hans.

Afskifti af Íslandsmálefnum

Kalla má, að bein afskipti Jóns af Íslandsmálu hefjist árið 1770, er til mála kom, að hann taki við stiftamannsembættinu, sem þá var laust. Hér var þó önnur skipan á gerð, sem síðar skal að vikið. Í þess stað var honum boðið að takast seti í landsnefndinni, er þá var sett á laggir, en hana skorðist undan því sökum vanheilsa og fleiri annmarka. Hins vegar átti hann nokkurn pátt í því að ganga frá erindisbréfi landsnefndarinnar. En til athugana nefndarinnar samkvæmt þessu erindisbréfi og tillagna hemrar verða rakin fjöldamörg nýmæli til umbóta á landshögum. Kom það og í hlut Jóns síðan að ganga frá ýmsum þeirra til fullnstu í lagaformi.

Sýnt er, að Jóni var mikil í hug um þessar mundir og kennið bæði uggs og ákafa, er hann dróst að meir að stjórnálmunum. Í bréfi til Hannesar Finnssonar haustið 1770 minnist hann að stiftamannsembætið og kveðst fagna því, að ekkert varð úr því ráði, að hann tekist það á hendir, enda skorti sig marg að kosti, er það embætti krefði. Enn fremur myndi aðstæðurnar ekki hafa leyft sér að koma öllu því til vegar landinu til gagns, sem hann hefði þó vitsmuni og vilja til, og hefði svo laun sín ekki önnur orðið en sorg og gremja. Hér er

afl allmiklum hita mælt og auðfundið kapp Jóns öðrum præbi, er hann fann til krafa sínya og fýsti til bardagans. En hins vegar gæfir hér bölsýni, er bendir til þess, að hann hafi snemma kennt þunglyndis, er dró úr áraædi hans.

Pegar Jón tók við starfi í rentukammerinu, var hann sem vænta mátti lítt kunnugur málum þar. Gekk hann þá þegar að því með öllu sínu mikla kappi og dugnæði að kynna sér allt, er að starfinu laut. Varð hann og brátt svo fróður um það efní öll, að til þess var tekið. Ástundun þessi, verklund og þekking á málum, er honum var jafnan tiltæk, ruddur honum skjóttlega veg til meiri áhrifa. Öllum, sem nokkuð þekkjá til skriffinnsku þessara tíma, má með réttu blóskra þvífikt starf, jafnvel þótt nokkru væri að slegði, í hér mun rétt lýst vinnubrögðum Jóns, a.m.k. framan af og líkast til fram um 1784, er gengi hans tók að þverra og heilsan að bila. Því er þá ekki heldur að leyna, að til voru heir menn, einkum á eftir árum hans, er þótti nóg um áhrifavalð hans og vildu hnekka honum. Má sjá þess vott í bréfum hans frá um 1780, að hann átti þá um hrið nokkuð andstreymt, en eftir stjórnarskiptin 1784 átti hann þó einkum í ströngu að striða, sem enn verður frá sagt.

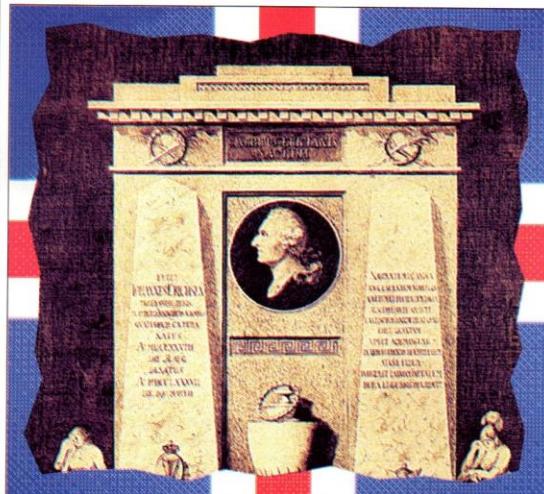
Þunglyndi Jóns

Pegar hér var komið sögunni, var heilsa Jóns tekið fast að hnigna. Hann hafði sem fyrir segir jafnan verið himmesti starfsmáður og hvað eftir annað misboðið heilsu sinni með höflausum vinnumukappi. Hvert skipti sem hann tókst nýtt starf á hendir, eirði hann ekki fyrir en hann hafði kynni sér það til hlítar og náið á því fóstum tökum. Þannig ofbaðu hann sín sinn næri til óbóta með höflausum lestri skjala, fyrst eftir að hann tók við starfi í rentukammerinu. Og þegar hann var orðinn bókavörður við konunglegu bókhlöðuna, gekk hann svo fram af sér við uppröðun og skrásetning bóka, að hann beidh þess ekki bætur. Þótt hann væri enn tæplega sextugur

að aldri, var hann raunar útslitinn maður og bar þess augljós merki. Hann hafði alla til verið fremur grannholda, en á síðustu árum gerðist hann mjög horður. Hitt var þó afarameira, að andleg hreysti hans var lómúð. Lagðist þessi tvöfald vanheilsa og ofurpreyta á eitt um að buga hann. Þunglyndi var ættengjnt í kyni Jóns; tvær systur hans dóu geðbilaðar. Veiklun þessi kom fram hjá honum í vanstillingu nokkurr, er hann boldi lítt mótmæli, og mun hafa borið á því nokkuð snemma, en ágerðist mjög. Þó var maðurinn rauður ljúfálfur að upplagi og gætinn. Skapbreurst þessi var að sjálfssögðum ekkert laungarmál í rentukammerinu og nefndur þar „þau Íslensku hissugheití, og kom reyndar að minni sök en vænta mátti vegna alkunna mannkosta Jóns og virðingar, sem hann naut af verkum sínum. En hins vegar stríddi fast á hann, einkum hin síðari ár, kvíði og bölsýni, er um Íslandsmál var að raða. Slik mál voru honum ekki aðeins verkefni til úrlausnar í embættisnafni. Allt sem Ísland varðaði var honum jafnframt tilfinningamál. Áhyggjur um hagi Íslands þessi ár voru síður en svo úr lausu lofti gripnar, er hvert óhappið rak annað, en hér urðu þær að sjúklegr hugarau. Jón Eiríksson hefir sjálfur lýst því, hversu honum var oft innan brjóts hin síðustu árin. „Enginn veit ne trúir, hvílkú angri, ónæði og hugarkvöl þau Íslandsefni olla mér, fremur öllu, sem að mér liggar... Mörgu sinni hefi ég verið á fremsta hlunni að beiðast af konungi mínum lausnar frá afskiptum Íslands og öllum þess umræðum, en get ekki fengið það af mér. „Ég elska Ísland fólkvalaust, þó ég gangi vikandi að því, að sú elska styttr mímanar lífssundur.“

Jón Eiríksson sá það rétt, að tilgangslaust var fyrir hann að biðja konunginn um lausn frá áhyggjum sínum um málefni og hagi þjóðar sinnar. Síkla lausn gat dauðinn einn veitt honum. En þar kom líka, að hann fækkt ekki lengur risið undir þessari byrði. Jón Eiríksson lézt 29. mars 1787, aðeins 59 ára gamall. Síð-

Kvaddur með hlýjum trega

Torveit er nú að gera sér grein fyrir því, hversu mikils þjóðin missti, er Jón Eiriksson beið tjón á heilusinni og felli frá, ekki eldri maður. Mælt er, að Skála Magnússyni yrði að orði, er hann frétti láti Jóns: „Par gátu þeir farið með hann. Það verður nú héðan af útgjört um Ísland.

asta daginn sem hann lifði, fór hann að vanda til vinnu sinnar í rentukammerinu. Á heimleid þaðan átti hann leið í vagni sínum yfir Löngubrú. Þar sté hann út úr vagninum og steypти sér út af brúnni og í sjóinn, áður ókumaðurinn fengi nokkuð að gert. Í fallinu fékk hann högg á höfuðið, svo að höfuðskúpan dalaðist, og varð lífi hans þegar af þeiri ástæðu eigi bjargað, pótt hann næðist von bráðara upp úr vatnini.

Torveit er nú að gera sér grein fyrir því, hversu mikils þjóðin missti, er Jón Eiriksson beið tjón á heilusinni og felli frá, ekki eldri maður. Mælt er, að Skála Magnússyni yrði að orði, er hann frétti láti Jóns: „Par gátu þeir farið með hann. Það verður nú héðan af útgjört um Ísland. Skúli fór að minnsta kosti nærrí um það, hvers hann missti sjálfur, því að enginn maður hafði stutt hann drengilegar í andstreymí því, er hann átti við að stríða hin efri á sín. Fleiri urðu til þess að

mæla af hlýjum trega eftir Jón Eiriksson, enda mun enginn Íslenzkur stjórnmálamáður hafa hlótíð jafn ein-dregið fylgi og samúð landa sinna, annar en Jón Sigurðsson. Er og margt líkt með þeim, þótt á ólís krið oldi lifði og aðstaða þeirra væri myög með misjöfnunum hætti. En þótt Íslendingar saknaði Jóns mest, varð fleiri eftursjá að honum. Gamall lærisveinn hans, Christian D. F. Reventlow greifi, er lengi var forseti í rentukammeri og síðar ráðherra, einn hinn merkasti stjórnmálamáður sinnar aldar með Dónum, svo sem fyr var greint, minnist Jóns pannig í bréfi til Steinunnar dóttur hans, þrjátífi og átta árum eftir láti hans:

„Ég mun meðan ég lifi minnast þess, sem fáðir yðar heitiinn gerði fyrir Dammörku, og þess, sem ég á honum sjálfur að þakka, er hann var kennari minn í Sórey, og glöggskyggn samstarfsmaður minn í rentukammer-

ini, þegar áthagabandið var leyst, en í því átti hann drjúgan þátt með viturlegum tillögum sínum. Guð blessti börn hans og barnabörn fyrir þær sakir.“ Þvíflík orð, frá slískum manni sem Reventlow var, eru ekki út í bláinn mælt. Danska stjórnin sýndi líka í verki, að hún vissi, að hún átti Jóni skuld að gjalda, er hún studdi börn hans til frama eftir bestu föngum. □

Samantekt: Porkell Jóhannesson. Úr bókinni *Saga Íslendinga, tímabilð 1770 - 1830, upplýsingaöld. Menntamálaráð og Þjóðvinafélagið gáfu út. Kálfafyrirsagnir og stytting efnis: ritstjóri Geðhjálpars.*

(Sveinn Pálsson: *Ævisaga Jóns Eirikssonar, Kh. 1828; HP: Ævisögur lærðra manna, Jón Eiriksson; Lovsamlung for Island; skjöl í þjóðskjalasafni; Jón Halldórsson: Skólameistarásögur, Rvlk 1918 - 1925.)*

Robert Schumann

Örlög hans og ástir

Hann barðist fyrir framgangi ungra
tónskálda eins og Chopins,
Mendelssohns og síðar Brahms.

Faðir hans var bóksali svo bókmenntalega sinnaður að hann hafði þýtt ljóð Byrons. Frá honum erfði Schumann ríkjan bókmenntasmekki, sem var jafnjan fyrirrúmi í hugsumnum hans yfir píanóinu, en þar undi hann sér löngum stundum við að spila og semja lög af fingrum fram. Líkur hafa verið leiddar að því að bókmenntirnar hafi beinlínis mótað skapgerð hans. Það var í því fólgjöld að hann varð gagntekinn af skáldsögum Jean-Paul Richters, sem voru þannig uppbryggðar, að höfundurinn var siffelt að lýsa eigin sáldergð í bókum sínum og skipti sjálfum sér þá í tver persónur, sem siffellt ræddust við. Schumann fór snemma að líkja eftir því. Hann skipti sjálfum sér í tver persónur og kallaði sjálfan sig Flórestan í sinni úthverfu mynd, en Evénebus innhverft og virðist þessi upptákt hafa magnab sálklöfning með honum, sem endaði í sálsýki.

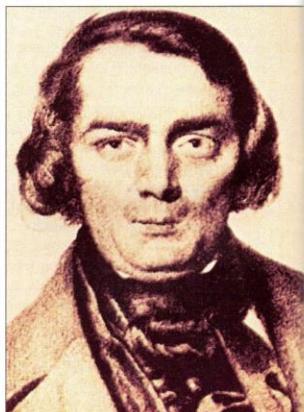
Schumann var fyrst sendur nauðugur til Leipzig og síðan til Heidelberg að læra lögfraði, sem hann síð síoktu við, en þess í stað stundaði hann Bach í Leipzig og Beethoven í Heidelberg. Hann fór í píanótíma hjá tónlistarmanninum Friedrich Wieck, sem átti unga dóttur, undrabarn á píanó og hét hún Klara. Wieck varð yfir sig hrifinn að hæfileikum pítlisins og sagði að hann gæti orðið fráber píanóleikari, ef hann aðeins stundaði það kerfisbundið. En það fór út um þúfur, þegar Schumann stórkemmdi varanlega hægri hönd sína með teki, sem hann ætlaði til að styrkja fingurna. En þegar sá draumur var búinn, tók hann þess í stað að semja píanó-lög og komu fyrst Abegg-tilbrigðin

og var stefið byggð á bókstöfum gælunafns stílku sem hann hafði hitt. Schumann hafði að síðan mikla ánægju af því að gefa tónverkum sínum ýmiskonar dulda merkingu, leynilykla og leyndar tilvísunar, t.d. í Fiðrildunum og Tokkkötum óp. 7.

Listagáfa og óstöðuglyndi

Frá föbur sínum erfði hann líka sálfreni ójafnvægi. Á tóningsárum hans hafði systir hans drekkt sér og árið 1883 reyndi Schumann sjálfur, þá 23 ára gamall, í örventingaráði að fremja sjálfsmorð. Hann skrifandaði þá í dagbók sína að hann skelfistit geðveiki. Þegar hann hafði náð sér aftur, tók hann að sér ritstjórn Nýs tímarits fyrir tónlist og þar tók hann

Robert Schumann

Heimild: Úr bókinni TÓNAGJÖF,
eftir Þorsteinn Thorarensen
útgáfum af FJÖLVA.

næsta áratuginn upp hanskann og barðist fyrir frambgangi ungra tónskálda eins og Chopins, Mendelssohns og síðar Brahms. Hann stofnæði klíku Davíðs-bræðra, sem strengdu þess heit að berjast við gömlu Filisteana (en með því átti hann við pröngsýna eldri kynslöð), og túlkaði ný sjónarmið sín í mörgum pianóverkum upprúr 1830. Þau voru flest smá í sníðum en hugmyndarík og í frumlegum blæ, og kölluðu fram margvislega nýja tjáningu í hljónum, sem þá var að ryða sér til rúms á síðan, meðal annars í teknilegri beitingu pedalanna og samfara annarlegum áherslubreytingum og flókkini hrynjandi: Þetta voru lagaflokkur eins og Karnival, Furðuverk, Barnamyndir, Sinfónusefingur, Kreisleriana o.s.frv. En á sama tíma var hann orðinn ástfanginn í Klór Wiegck, sem nú var orðin fræg sem konsertpianóleikari.

Tvíefld afköst

Fram til 1840 samdi hann næstum ekkert nema fyrir pianó, en á því ári, eftir mikil átök við föður Klóru, sem hóf máláþras fyrir dómstólum, af því að hann var svo hardlega mótfallinn því að Klara giftist Schumann, þar sem hann varri mislyndur, drykkfelliður og peningalaus. Sami endaði þetta með því að Schumann giftist Klórú og hún gerðist hinn frægi túlkandi tónlistar hans. Í ferskri ást og fjölskyduselu sneri hann sér að sönglagagerðinni og a éinu ári streymdu frá honum yfir 130 af fegurstu ljóðalögum hans, sem eru einstæð fyrir rómantísku fagurnæmi, bokmenntalega fágum og gefa pianóinu einnig sinni skammt því að inn á milli koma jafnan ýtarleg fljúgandi pianómillispil. Þar á meðal voru stórglaesilegir lagaflokkar; Skáldaaðstir, Konuáðstir og -líf. Þar á eftir sneri Schumann sér loks að því að semja hljómsveitarverk, en það var honum engan veginn eins auðvelt. Hann lauk við tvær Sinfónfur, þá síðari endurskoðaði hann og kallaði þá númer 4, en hún er sérstök fyrir úrvinnslu á ummynduðum stefjum. Þá byrjaði hann á Pianó-

Klara Wieck og vorsinfónian

Clara Schumann ritar í sam-eiginlega dagbók þeirra 25. janúar: „Róbert hefur nærrí því lokið við að semja sinfóníuna. Hann hefur setið við á nöttinni...“. „Hann kallar hana Vorsinfóníuna“. Næsta dag skrifar Clara sigurglöð að drög að verkinu í fjörum þáttum hafi verið lögð „í mikilli andagift á fjörum dögum...“ „Pessi sinfóníta er fyrsta verk Roberts í svo stóru formi“. Hljómsveitarúsetningunni var lokið 20. febrúar og Robert skrifar í dagbókina: „Ég hef átt margar ánægjustundir við að semja pessa

sinfóníu, en eftir margar vöknunatur kemur yfir mig preyta. Ég er eins og gómul kona sem hefur fett barn, glði og hamingjusöm í ör-magna. Clara míin skilur þetta og sinnir mér af tvöfaldri umhyggju og bliðu. Ég fæ ekki með örðum lýst þeiri ást sem hún hefur sýnt mér meðan á þessu hefur staðið. Þótt ég leitaði milli milljóna mundi ég aldrei finna neina sem væri svo góð og skilningsrík“. Sex vikum síðar var Vorsinfónian frumflutt á tónleikum Gewandhaus hljómsveitarinnar í Leipzig.

konserti, sem átti eftir að verða vin-selastur af sterri verkum hans. Þar tókst honum að ná hæfilegu hlutfalli lengd í upphyrgingu, sem annars var hans veikasta hlið í hljómsveitarverkum, alveg eins og hjá Schubert.

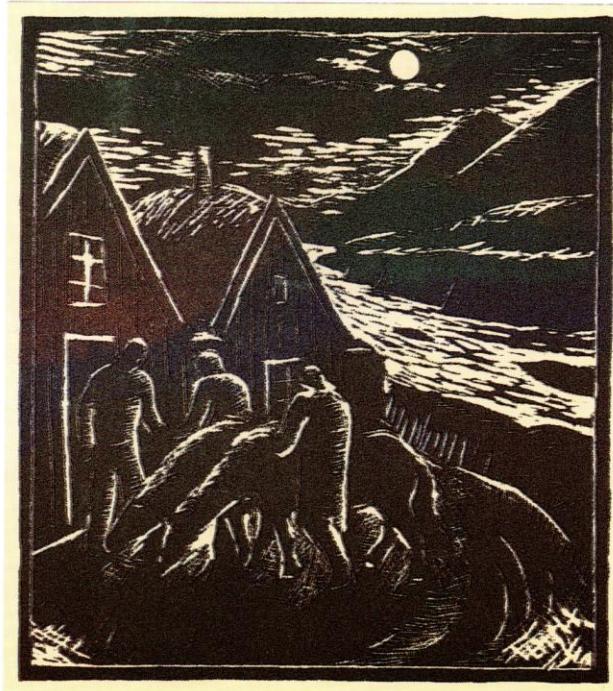
Klara Wieck

Eins náði hann betur þessu jafnvægi í stofutónlist sinni, svo sem Strengjarkvartettum, Pianókvintetti og Pianókvartetti frá 1842.

En þá fór heilsu hans að hraka og ný tónlist hans að tapa ferskleikanum. Þá var eins og lögfin fálmúðu mættlaust út í loftið, eða hann ofnott að hrynjandi form. Hann varð ná gripinn alvarlegum köstum sinnuleysis, þunglyndis og haðsi sór og hellu fyrir eyrum, sem batnaði heldur ekki við það að lenda mitt inni í byltigar-stórumum í Dresden 1848, en þangað haðsi hann flutt, eftir að hann var gagnrýndur fyrir léleg stjórn Sinfón-fuhljómsveitarinnar í Dusseldorf. Hann hélt þó áfram að semja lög, svo sem Myndir úr Fást og Sellókonsertinn. Árið 1854 fór hann að ófsjónir, og eftir að hann gerði tilraun til að drekkja sér í Rínarfjólti var hann fluttur á geðveikraheli þar sem hann lést tveim árum síðar. □

Dúkrista Snorri Arinbjarnar

Tímaritið Geðhjálp

Tilgangurinn með útgáfu blaðsins er kynning á málfeðnum tengdum andlegu heilbrigði einstaklinga og fjölskyldna. Ennfremur er lögð áhersla á að kynna aðsteður þeirra sem ekki gagna heiðir til starfa í samfélögini.

Frá upphafi útgáfu þess hefur ritinu verið dreift endurgjaldslaust meðal almennings, stofnana og fyrirtækja. Fram til þessa hafa fundist úrræði til að svo metti verða. Þær leiðir eru því miður ekki færar lengur. Blaðinu verður því eftirlleiðis dreift í áskrift til þeirra sem áhuga hafa á efnistökum blaðsins.

Áskriftar-gjaldinu verður stillt í hóf eftir því sem unnt er. Áskrift fyrir 1993 verður 1200 kr., en kr. 950 til öryrkja og þeirra sem hafa skerta atvinnu eða enga fyrir. Blaðið kemur út tvívar á ári.

Tekið er á móti áskriftar-beiðnum í síma 813005. Bréfasími 679964. Áskrift verður innheimt með 2. tbl. 1994.

Þetta rit er prentað hjá:

UMBÚÐAM ÍÐSTÖÐINNI